

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Helene Jacobsson

Dödligt våld
- uppkomst, brottsrubricering
och straffmätning

Examensarbete
30 poäng

Handledare
Per Ole Träskman

Ämnesområde
Straffrätt

Termin
HT 2007

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	3
FÖRORD	5
FÖRKORTNINGAR	6
1 INLEDNING	7
1.1 Syfte och frågeställningar	7
1.2 Definition och avgränsning	7
1.3 Metod	8
1.4 Material	8
1.5 Forskningsläge	8
1.6 Disposition	8
2 STATISTIK	10
2.1 Statistiken ofta vilseledande	10
2.2 Statistik från BRÅ:s hemsida	11
2.2.1 Anmälda och uppklarade brott	11
2.2.2 Några kommentarer	12
3 NÅGRA KRIMINOLOGISKA ASPEKTER	13
3.1 Vem är gärningsmannen?	13
3.1.1 Vem blir kriminell – faktorer som påverkar	13
3.1.2 Kvinnliga gärningsmän	16
3.1.3 Unga gärningsmän	18
3.1.4 Invandrare som gärningsmän	19
3.2 Vem är offret?	20
3.2.1 Allmänt om brottsoffer	20
3.2.2 Kvinnor i nära relationer som brottsoffer	21
3.3 Motiv	22
3.4 Dödligt våld i Sverige 1990-1996	22
4 NÅGRA KRIMINOLOGISKA ASPEKTER FRÅN PRAXIS	24

4.1	Gärningsman	24
4.2	Offer	24
4.3	Relation gärningsman – offer	25
4.4	Motiv	25
4.5	Brottsplats	26
4.6	Tillvägagångssätt/vapen	26
4.7	Några kommentarer	26
5	BROTTE	28
5.1	Mord	28
5.2	Dråp	29
5.3	Barnadråp	30
5.4	Misshandel	31
6	MORD ELLER DRÅP?	33
6.1	NJA 1985 s. 510	33
6.2	NJA 1987 s. 33	33
6.3	NJA 1989 s. 97	34
6.4	NJA 1994 s. 310	34
6.5	NJA 2002 s. 116	34
6.6	NJA 1995 s 464	35
6.7	Några kommentarer	35
7	FÄNGELSE – LIVSTID ELLER TIDSBEGRÄNSAT STRAFF?	36
7.1	NJA 1985 s. 510	36
7.2	NJA 1999 s. 531	36
7.3	NJA 2007 s. 194	37
7.4	Några kommentarer	38
8	REFLEXIONER INFÖR FRAMTIDEN	39
9	SLUTSATS	41

KÄLLFÖRTECKNING	42
RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	45

Summary

To get correct answers on statistical questions about lethal violence have proved very difficult. The actual number is often overrated, which makes the numbers presented way too high. The statistics vary quite much from year to year. The numbers of reports about lethal violence in Sweden have increased especially during the last ten years. From a number of 100 to 150 cases a year, the numbers are now over 200. Whether this is an actual increase of the lethal violence or not is hard to say with today's many errors in criminal statistics.

The major part of crimes conducted in our country is committed by a little group of serious criminals. There is scientific knowledge about which factors that can increase the risk for such a development. Examples of such factors are qualities and behaviour, genetics and biology, parents and raise plus socioeconomic structure. Children which early show different kinds of serious behavior disorders or hyperactivity or which have problems with speech development, children with parents that abuse alcohol or drugs, devote to criminal activities or are mentally ill, children which become exposed to violence by their parents or children which grow up in bad living areas can run a bigger risk to develop criminal behaviour. It is however important to point out that it is not obvious that a child who shows some of these qualities later will develop a criminal career. It is more likely to talk about a possible criminal development for a child if it shows many of these qualities under a longer period.

Women suspected for crime have redoubled since the 1970's. Jealousy and envy are considered to be triggering factors for a woman to use violence. When it comes to lethal violence the number of cases with a female perpetrator has not increased, the percentage is steadily around 10%. According to scientists it takes more for a woman to commit a murder than it does for a man.

Nothing suggests that lethal violence with young perpetrators have increased. What makes the existing youth violence special is partly that perpetrator and victim don't know each other, partly that the crimes often take place away from home in public areas.

Common victims of lethal violence are young men that participate in public entertainments and women which are killed by someone they have had a close relationship with. In most cases of lethal violence the perpetrator and the victim know each other and are at the same age, from the same country and have the same socioeconomic status.

The motives for lethal violence can be divided into two categories. One is when the perpetrator's goal is to hurt or kill the victim and the other is when the perpetrator's goal is to get in possession of money or other objects. The first category is the most common.

Common motives when it comes to murders in close relationships are jealousy or separation problems. Between acquaintances the motive is often a row that goes adrift. Alcohol and drugs are often involved.

The crime labels that can be considered when it comes to lethal violence are murder, manslaughter, infanticide and assault. While the perpetrator in the normal case for intentional killing gets judged for murder, he gets in the less gross case judged for manslaughter. Examples of mitigating circumstances which can make the perpetrator guilty of manslaughter instead of murder are that the perpetrator has committed the crime under strong mental pressure or if he or she has been seriously provoked by the victim. Examples of circumstances which can make the perpetrator guilty of murder instead of manslaughter are if the course of events wasn't very fast, if the perpetrator showed ruthlessness or cruelty, if the victim was in a very defenceless situation or if the victim was closely related to the perpetrator.

The regulation about infanticide means that there is a more lenient punishment of certain cases that otherwise should have been judged as manslaughter. The regulation is applicable when mothers kill their newborn babies. This action can in certain cases have normal physical and psychological reasons.

Criminal intent must exist when the perpetrator is convicted for murder or manslaughter. If someone with a criminal intent to abuse someone, but with negligence happens to kill him, the perpetrator will be convicted for abuse and involuntary manslaughter.

The punishment for murder is ten years in prison or life imprisonment. You can't tell by the regulation of murder which punishment should be normal.

The choice between life imprisonment and a limited punishment should be based upon the circumstances in every single case.

The committee of the penal law suggested was that the punishment for murder as a rule should be life imprisonment. This opinion has been changed. According to a judgment from the Supreme Court from 2007, life imprisonment should only be used for the most serious murders.

To reduce the lethal violence, my opinion is that a lot of work has to be done when it comes to crime preventive measures. Measures that work to reduce the number of persons that have social problems with for example drugs. It is often this kind of people who develop a criminal behaviour and use violence against people in their surroundings.

Sammanfattning

Att få korrekta svar på statistiska frågor om dödligt våld har visat sig vara mycket svårt. Ofta överskattas det faktiska antalet fall vilket gör att de siffror som presenteras är alldeles för höga. Statistiken varierar ganska mycket från år till år. Särskilt de senaste tio åren har antalet anmälningar om dödligt våld i Sverige ökat. Från att ha legat på mellan 100 och 150 fall per år är siffrorna nu uppe över 200. Huruvida detta är en faktisk ökning av det dödliga våldet eller ej är svårt att säga då det idag finns en stor andel felregistrerade brott i kriminalstatistiken.

En mycket stor del av brottsligheten i vårt land begås av en liten grupp gravt kriminella personer. Det finns en del vetenskaplig kunskap om vilka faktorer som kan öka risken för en sådan utveckling. Exempel på sådana faktorer är egenskaper och beteende, genetik och biologi, föräldrar och uppfostran samt socioekonomisk struktur. Barn som tidigt uppvisar olika former av allvarliga beteendestörningar eller hyperaktivitet eller som har problem med språk- och talutveckling, barn som har föräldrar som missbrukar alkohol eller droger, ägnar sig åt kriminalitet eller är psykiskt sjuka, barn som blir utsatta för våld av sina föräldrar eller barn som får växa upp i dåliga bostadsområden kan löpa en ökad risk att utveckla kriminalitet. Det är dock viktigt att påpeka att det inte är givet att ett barn som uppvisar någon form av dessa egenskaper senare kommer att utveckla en kriminell karriär. Snarare är det så att man när ett och samma barn uppvisar flera av beteendena under en längre period kan tala om en möjlig kriminell utveckling hos den individen.

Sedan mitten av 1970-talet har andelen kvinnor som misstänks för brott fördubblats. Svartsjuka och avundsjuka anses vara utlösande faktorer för att en kvinna ska ta till våld. När det gäller det dödliga våldet har antalet fall där gärningsmannen är en kvinna dock inte ökat utan ligger stadigt på ca 10%. Enligt forskare krävs det mer för att en kvinna ska begå ett mord än vad det gör för en man.

Det finns ingenting som tyder på att det dödliga våldet med unga gärningsmän skulle ha ökat. Det som gör det befintliga ungdomsvåldet speciellt är dels att gärningsman och offer inte känner varandra, dels att brotten oftast sker utanför hemmen på allmänna platser.

Vanliga offer vid dödligt våld är unga män som deltar i nöjeslivet samt kvinnor som dödas av någon hon har eller har haft en nära relation till. I de allra flesta fall av dödligt våld känner de inblandade varandra, är i samma ålder, från samma land och har samma socioekonomiska status.

Motiven för dödligt våld kan delas in i två kategorier. En är när gärningsmannens övergripande mål är att skada eller döda offret, och det andra är när gärningsmannens mål är att erövra pengar eller föremål. Den första kategorin är vanligast. Ofta förekommande motiv när det handlar om nära relationer är svartsjuka eller separationsproblematik. Mellan bekanta är motivet inte sällan ett gräl som spårar ur. De inblandade är ofta alkohol- eller narkotikapåverkade.

De brottsrubriceringar som kan bli aktuella när det handlar om dödligt våld är mord, dråp, barnadråp samt misshandel. Medan normalgraden för uppsåtligt dödande är mord, betecknas den mindre grova graden som dråp. Exempel på förmildrande omständigheter som kan göra gärningsmannen skyldig till dråp istället för mord är att gärningsmannen begått brottet under stark psykisk press eller att han utsatts för allvarlig provokation. Exempel på omständigheter som istället talar för att brottet inte skall anses vara mindre grovt är att händelseförloppet inte varit helt kortvarigt, att gärningsmannen visat hänsynslöshet och grymhet, att offret befann sig i en mycket skyddslös situation eller att offret var närstående till gärningsmannen.

Bestämmelsen om barnadråp innebär att den finns en lindrigare bestraffning av vissa fall som annars skulle ha bedömts som dråp. Stadgandet gäller när nyblivna mödrar dödar sina barn, då denna gärning i viss utsträckning kan ha normala fysiska och psykiska orsaker.

För att kunna dömas för mord eller dråp måste uppsåt att döda ha förelegat. Om någon uppsåtligt misshandlar annan men av oaktsamhet därigenom vållar dennes död, döms för misshandel samt vållande till annans död.

Straffet för mord är fängelse i tio år eller på livstid. Av bestämmelsen om mord framgår inte vad som skall vara den normala påföljden för detta brott, utan valet mellan livstidsstraff och tidsbestämt straff ska grundas på en samlad bedömning av omständigheterna i varje enskilt fall.

Straffrättskommitténs förslag var att straffet för mord i regel borde vara livstids fängelse. Detta synsätt har dock kommit att ändras. Enligt en dom från HD från år 2007 ska livstidsstraffet endast användas vid de allvarligaste fallen.

För att minska det dödliga våldet anser jag att man måste arbeta mycket med brottsförebyggande åtgärder. Dessa ska verka för att minska antalet människor som är socialt utslagna, d.v.s. människor som t.ex. har problem med missbruk och tidigare kriminell belastning. Det är nämligen oftast just dessa människor som utvecklar ett kriminellt beteende och brukar våld mot människor i sin omgivning.

Förord

Oj, vad tiden har gått snabbt! Plötsligt gick jag nionde terminen och det var dags för mig att skriva examensarbete. Denna sista termin har varit en av de roligaste. Jag har fått chansen att förkovra mig i det område som jag tycker är det allra mest intressanta, nämligen straffrätt. Ibland har skrivandet känts roligt och enkelt, ibland tungt och svårt.

Jag vill här passa på att tacka några av de personer som fått mig att orka kämpa på även de där perioderna när allt inte har gått som på räls.

Tack till min mamma, min pappa och mina vänner som stöttat och uppmuntrat mig i alla lägen. Tack till min tvillingsyster Susanne och till min moster Ingela, för tips och råd med den engelska sammanfattningen. Tack till Cecilia Jöraas, min klasskamrat och vapendragare, som satt med mig en hel dag på Tingsrätten i Helsingborg och letade rättsfall. Tack till Mikael Rying som tog sig tid att engagera sig i en student han aldrig träffat och som kom med bra idéer när jag som bäst behövde det. Tack till Anna Sydborn som såväl denna som föregående terminer korrekturläst det jag skrivit och kommit med värdefulla synpunkter.

Mot nya utmaningar!

Helene

Förkortningar

BrB
BRÅ
HD
HovR
RAR
SL
TR

Brottsbalken
Brottsförebyggande rådet
Högsta domstolen
Hovrätten
Rationell anmälningsrutin
Strafflagen
Tingsrätten

1 Inledning

1.1 Syfte och frågeställningar

Vid 18-tiden den 7 september i år avlossade en 20-årig man några dödande skott mot en 27-årig man på öppen gata utanför Knutpunkten i Helsingborg. Då Knutpunkten är den centrala mötesplatsen i Helsingborg ifrån vilken alla bussar och tåg avgår, blev hundratals människor vittne till händelsen. En incident som denna får mig att inse att det dödliga våldet finns runt omkring oss hela tiden, betydligt närmre än man kanske tror.

Det dödliga våldet har alltid förbryllat men samtidigt intresserat mig. Att döda en annan människa är enligt mig den allvarligaste överträdelsen en människa kan begå och jag undrar vad det är som kan få någon att begå ett sådant hänsynslöst och fruktansvärt brott. Frågorna jag vill försöka besvara i min uppsats är: Hur många anmälningar på sådana här brott kommer in varje år och hur många av dem klaras upp? Vad är det för sorts människor som begår dessa brott och vem faller offer för desamma? Vilka motiv ligger bakom? När gärningsmannen blivit fastställd, vad döms han eller hon för och vad blir straffet? Vad bör göras för att minska det dödliga våldet i samhället?

1.2 Definition och avgränsning

Hur man väljer att definiera dödligt våld beror på vilket skede i rättsprocessen man befinner sig. Första bedömningen görs av de poliser som skriver anmälan. Ofta anmäls ett fall som dödligt våld även om man är osäker på varför personen dött. Detta för att möjliggöra en utredning. Andra bedömningen görs av polisen och/eller åklagaren under förundersökningen. Här kan den första bedömningen visa sig vara felaktig – att personen inte alls dött p.g.a. dödligt våld utan t.ex. genom olycka, sjukdom eller självmord.

Tredje och sista bedömningen, om fallet leder ända hit, över huruvida en person dött genom dödligt våld eller ej görs av domstolsväsendet. Även i detta skede kan man komma fram till att dödligt våld ej ägt rum, t.ex. på grund av att man inte kan utesluta att brott ej ägt rum eller på grund av att gärningsmannen begått brottet i självförsvar.

Beroende på i vilket skede man befinner sig kan alltså en och samma händelse av dödligt våld betraktas på olika sätt.¹

Avsikten med min uppsats är att redogöra för samt analysera det våld som i alla tre skeden bedömts som dödligt våld. Jag har därmed valt att använda samma definition som Mikael Rying använde i sin studie över dödligt våld i Sverige 1990-1996, nämligen ”*de anmälda fall av uppsåtligt våld som lett till döden, det vill säga mord, dråp, misshandel med dödlig utgång och*

¹ Dödligt våld i Sverige 1990-1996 s. 5f

*barnadrap, och som av rättsväsendet slutgiltigt bedömts som kriminellt dödligt våld*².

1.3 Metod

Jag har i mitt arbete använt mig av den traditionella rättsdogmatiska metoden och granskat lagtext, förarbeten, doktrin och praxis. Utifrån den kunskap jag inhämtat från ovan nämnda material har jag sedan kommenterat och redogjort för mina tankar och slutsatser om det rådande rättsläget inom ämnet dödligt våld.

1.4 Material

Som ovan nämnts bygger en stor del av mitt arbete på klassiska juridiska källor; lagtext, förarbeten, doktrin och praxis. Jag har även funnit mycket material på BRÅ:s hemsida, bl.a. de statistiska uppgifterna.

De rättsfall jag har valt att analysera i kapitel 4 är de fall där gärningsmannen i HD har förklarats skyldig för mord eller dråp. Jag har använt mig av rättsfallsreferat då jag har bedömt att den information som finns i referaten är tillräcklig för en uppsats i denna storlek.

En djupare analys görs av de rättsfall där HD särskilt diskuterar frågan om brottsrubriceringen, d.v.s. gränsdragningen mellan mord och dråp. En djupare analys görs även av de rättsfall från HD som behandlar straffmätningen för mord, och då särskilt vad som avgör om någon skall dömas till fängelse på livstid eller få ett tidsbegränsat fängelsestraff.

1.5 Forskningsläge

Det dödliga våldet har visat sig vara en relativt outforskad brottstyp i Sverige och att få fram relevant material har visat sig vara svårt. De större och mer heltäckande undersökningar som finns rör det dödliga våldet i Stockholm 1951-1991, det dödliga våldet i Sverige 1971-1980 samt det dödliga våldet i Sverige 1990-1996. Just denna senaste utredning av Mikael Rying gavs ut i maj 2000. Denna utredning gjordes just för att det inte på ett någorlunda enkelt sätt gick att få fram uppgifter om olika omständigheter kring det dödliga våldet i Sverige.³ En lika omfattande studie som denna har inte gjorts sedan dess.

1.6 Disposition

Uppsatsen inleds med ett kapitel om statistik där jag, efter att ha klargjort att de statistiska uppgifterna p.g.a. olika faktorer inte alltid stämmer, redogör

² Dödligt våld i Sverige 1990-1996 s. 6

³ Dödligt våld i Sverige 1990-1996 s. "förord"

för antalet anmälda brott samt antalet uppklarade brott i Sverige. Kapitel tre behandlar de kriminologiska aspekterna i uppsatsen. Frågor om gärningsmän, offer och motiv vid dödligt våld besvaras här. Jag redovisar även några av de resultat som Mikael Rying kom fram till i den senaste stora utredningen som gjordes om dödligt våld i Sverige. I det följande kapitlet redogör jag för några kriminologiska aspekter utifrån de rättsfall jag har gått igenom. I kapitel fem redogör jag för brotten mord, dråp, barnadråp och misshandel, alltså de brott som kan bli aktuella vid dödligt våld. Kapitel sex och sju behandlar två frågeställningar som jag besvarar med hjälp av rättsfallen från HD, nämligen vad som avgör om någon skall dömas för mord eller dråp samt vad som avgör om en person dömd för mord skall få fängelse på livstid eller få ett tidsbestämt fängelsestraff. Före det avslutande kapitlet med min slutsats kommer ett kapitel med några reflexioner inför framtiden – vad som kan och bör göras för att minska det dödliga våldet i vårt samhälle.

2 Statistik

2.1 Statistiken ofta vilseledande

Ända sedan 1950-talet har det förts statistik över polisanmälda brott⁴. Statistiken visar att antalet brott med dödligt våld har ökat från 50 fall per år till 100 fall per år under perioden 1950-1964, från 100 fall per år till 200 fall per år därefter, för att år 2002 ha ökat till 223 fall. Brottsstatistiken överskattar dock det faktiska antalet anmälda fall av dödligt våld. Även om det föreligger en faktisk ökning finns det även andra förklaringar till denna utveckling. Just år 1992 då ökningen var som störst, påbörjades en stor omläggning av rutinerna för kriminalstatistiken. Polisen började använda ett nytt anmälningssystem (RAR) vilket innebar att färre personer kontrollerade varje anmälan. Att RAR i första hand är skapat för att användas i det polisiära arbetet och inte för kriminalstatistiskt syfte gör att det uppkommer problem när man vill använda programmet även för detta syfte. Idag finns en stor andel felregistrerade brott avseende dödligt våld i kriminalstatistiken.⁵

Överskattningen av antalet brott kan ha flera orsaker. I flera fall beror det på att så fort misstanke om brott uppkommer vid ett dödsfall anmäls detta som dödligt våld. Detta måste göras för att polisen skall kunna starta en utredning. Att det senare visar sig att dödsfallet inte hade någon brottslig orsak utan t.ex. berodde på naturlig död, sjukdom, alkohol- eller narkotikaförgiftning, olyckshändelse eller självmord förändrar inte anmälan.⁶ Anmälan om dödligt våld ligger kvar, vilket sedan utgör underlag för brottsstatistiken.⁷ Att det endast är en minoritet av de fall som anmäls som dödligt våld som faktiskt är det, är därför inte svårt att förstå.

Ytterligare omständigheter som gör att den svenska kriminalstatistiken felaktigt påverkas är att det i vår statistik ingår brott som begåtts utomlands men som anmäls i Sverige. Försök eller förberedelse till mord eller dråp kodas ibland som fullbordade brott, trots att särskilda brottskoder finns för dessa brott. Mycket vanligt är även att samma fall registreras flera gånger i samma utredning samt att äldre fall omregistreras när de skall granskas på nytt. Dessa dubblettanmälningar utgör en stor grupp av antalet felregistreringar och påverkar kriminalstatistiken i stor utsträckning.⁸

Det finns även faktorer som gör att brottsstatistiken blir fel åt andra hållet, att fall inte anmäls och rubriceras som dödligt våld fast de borde göra det. Ett exempel är de våldsbrott med dödlig utgång som felaktigt rubriceras som "vållande till annans död" istället för som mord, dråp eller misshandel med dödlig utgång.⁹ Ytterligare en faktor som kan göra att det dödliga våldet

⁴ Dödligt våld i kriminalstatistiken s. 3

⁵ Dödligt våld i kriminalstatistiken s. 5ff

⁶ Dödligt våld i kriminalstatistiken s. 10

⁷ Dödligt våld i kriminalstatistiken s. 3

⁸ Dödligt våld i kriminalstatistiken s. 9ff

⁹ Dödligt våld i kriminalstatistiken s. 12

underskattas är de brott som aldrig upptäcks och därför inte heller registreras i statistiken.¹⁰

Slutligen bör nämnas ännu en omständighet som på ett felaktigt sätt påverkar kriminalstatistiken och det är att det förekommer en hel del brott som begåtts ett annat år än det anmäls.¹¹

Sammanfattningsvis finns det flera problem när det gäller att få fram en korrekt statistik över det dödliga våldet. Detta bör man ha i åtanke när statistiskt material läses och tolkas.

2.2 Statistik från BRÅ:s hemsida

Med dödligt våld menas i nedanstående tabeller mord, dråp samt misshandel med dödlig utgång (barnadråp ingår inte). På grund av att det är svårt att få tag i tillförlitlig statistik har jag valt att inte redovisa några andra uppgifter än antalet anmälda fall och antalet uppklarade fall.

2.2.1 Anmälda och uppklarade brott

Hela landet

Anmälda brott och uppklarade brott efter dödligt våld, åren 1975-2006.¹²

	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987
Anmälda brott	122	128	131	124	170	135	146	125	121	116	126	147	134
Uppklarade brott	97	104	107	88	100	106	107	89	89	94	88	113	92
Uppklaringsprocent	80%	81%	82%	71%	59%	79%	73%	71%	74%	81%	70%	77%	69%
	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Anmälda brott	146	150	121	141	174	173	159	179	198	157	185	188	177
Uppklarade brott	110	114	87	92	122	121	104	112	127	102	107	122	138
Uppklaringsprocent	75%	76%	72%	65%	70%	70%	65%	63%	64%	65%	58%	65%	78%
	2001	2002	2003	2004	2005	2006							
Anmälda brott	167	219	189	209	238	240							
Uppklarade brott	124	134	146	155	184	167							
Uppklaringsprocent	74%	61%	77%	74%	77%	70%							

¹⁰ Dödligt våld i kriminalstatistiken s. 15

¹¹ Dödligt våld i kriminalstatistiken s. 14

¹² Anmälda brott: Fick fram en tabell genom att från sidan

<http://statistik.bra.se/solwebb/action/index>

”Gör din egen tabell” – sök utifrån brottstyp års och periodvis.

Härifrån hämtades nedanstående uppgifter.

Uppklarade brott: Fick via mail av statistik@bra.se 2007-11-07

2.2.2 Några kommentarer

När man tittar på tabellen för antalet anmälda brott i hela landet ser man att det varierar mellan att år 1984 vara 116 anmälda fall och år 2006 vara så mycket som 240 fall. Uppklaringsprocenten varierar mellan 59% och 82%. Det är dock få år då uppklaringsprocenten ligger under 65%, vilket visar att en stor andel av brotten faktiskt klaras upp.

3 Några kriminologiska aspekter

3.1 Vem är gärningsmannen?

3.1.1 Vem blir kriminell – faktorer som påverkar

En mycket stor del av brottsligheten i vårt land begås av en liten grupp gravt kriminella personer. Ca. 5 % av alla de som begår brott svarar för ca. 50 % av den totala brottsligheten.¹³ Dessa individer har utvecklat en livsstil med allvarlig och långvarig kriminalitet. Det finns en del vetenskaplig kunskap om vilka faktorer som kan öka risken för en sådan utveckling.¹⁴

När det gäller tidiga riskfaktorer och kriminell utveckling brukar man skilja mellan ”early starters” och ”late starters”. Med ”early starters” menas ungdomar som tidigt, ofta redan i 13-14 årsåldern eller t.o.m. ännu tidigare, begår kriminalitet av olika slag. Med ”late starters” menar man de som börjar sin kriminella bana under de senare ungdomsåren. Under en period i ungdomsåren kan de båda gruppernas kriminella beteende te sig ganska likartat. Medan ”early starters” i hög utsträckning fortsätter med kriminalitet även efter tonåren återgår ”late starters” dock oftast till att bli laglydiga. Det är alltså oftast de barn och ungdomar som tidigt påbörjar sitt kriminella beteende som också utvecklar en intensiv och långvarig brottskarriär.¹⁵ Vad är det då som gör att vissa barn blir kriminella medan andra inte blir det? Exempel på faktorer som påverkar är egenskaper och beteende, genetik och biologi, föräldrar och uppfostran, traumatiska arv samt socioekonomisk struktur.

Egenskaper och beteende

Många studier har visat att barn som redan tidigt uppvisar olika former av allvarliga uppförandestörningar som t.ex. ett aggressivt beteende mot både barn och vuxna och en vilja att förstöra för andra, ha sönder saker, vara bråkig, ”stökig”, olydig och trotsig, löper en ökad risk för kriminell utveckling. En annan form av tidiga signaler är uppmärksamhetsstörningar, ofta kombinerade med hyperaktivitet. Exempel på sådana barn är de som tidigt har svårt att koncentrera sig och sitta stilla, är rastlösa, impulsiva och ofta stör och avbryter. Uppförandestörningar och uppmärksamhetsstörningar/hyperaktivitet går ofta hand i hand, och det är särskilt de barn som uppvisar båda problemen som löper särskilt stor risk för en framtida kriminell utveckling.

Andra barn som löper en ökad risk för kriminell utveckling är de som är ”sena” eller på annat sätt har problem med språk- och talutveckling,

¹³ Kriminell utveckling – tidiga riskfaktorer och förebyggande insatser s. 12

¹⁴ Kriminell utveckling – tidiga riskfaktorer och förebyggande insatser s. 6

¹⁵ Kriminell utveckling – tidiga riskfaktorer och förebyggande insatser s. 12f

inlärningsförmåga, begåvning eller som har svårt att ta till sig, tolka eller reagera på information och bemötande från omgivningen.¹⁶

Genetik och biologi

Ingen föds med ett visst beteendemönster och ingen föds till att bli brottsling. Däremot kan genetiska faktorer samt tidigt förvärvade biologiska egenskaper (uppkomna under graviditet, förlossning eller spädbarnsålder) medföra att vissa barn har större benägenhet än andra att utveckla ett beteende som medför ökad risk för kriminalitet. Forskning har visat att för tidig födsel, skador uppkomna under graviditeten (t.ex. p.g.a. missbruk hos mamman) samt komplikationer vid förlossningen kan medföra biologiska skador på barnet som ökar risken för att beteenden som beskrivits i föregående avsnitt ska utvecklas. Huruvida de genetiska och biologiska riskfaktorerna kommer att påverka att barnet får ett sådant beteende beror i stor grad på hur barnet bemöts av omvärlden under sina tidiga levnadsår.¹⁷

Föräldrar och uppfostran

Föräldrarnas egenskaper och förmåga till omsorg är viktiga faktorer för ett barns utveckling. Samtidigt som föräldrarnas förhållningssätt till barnet kan kompensera för ogynnsamma genetiska och biologiska förutsättningar kan det å andra sidan bidra till en ökad risk för kriminell utveckling. Kriminalitet, missbruk, psykisk sjukdom, att vara ensamstående mamma eller tonårsförälder, långvarig eller allvarlig social stress, bristande omsorgsförmåga, övergrepp samt misshandel är exempel på sådana faktorer. Det är viktigt att föräldrarna utvecklar en positiv, förtroendefull samt känslomässig närhet till sina barn. Det är viktigt för ett barn att få möjlighet till att utveckla trygghet i sina tidigaste relationer. De som inte fått möjlighet till detta får ofta problem med sina senare sociala relationer och förmågan till inlevelse och insikt i hur andra människor kan känna och uppleva olika situationer. Annat som är viktigt är att föräldrarna är konsekventa och uppfostrar sina barn utan hot eller våld samt att de har tillsyn över var barnen är och vad de gör. Föräldrar med bristande uppfostringsmetoder bidrar till bristande sociala färdigheter hos sina barn, vilket i sin tur försvårar för barnen i sina kontakter med andra barn. Ett avvikande beteendemönster hos barn framkallar konflikter och avståndstagande och hänvisar dessa barn till kontakter med likasinnade.¹⁸

Traumatiska arv

Det är väl känt att flertalet våldsverkare själva har varit utsatta för våld och förödmjukelser av sina föräldrar. Som vuxen tar de över sina föräldrars mönster och upprepar deras handlingar. Detta sociala arv präglar generation efter generation.¹⁹ Det kan tyckas märkligt, men det är faktiskt så att människor som tvingas leva i en tillräckligt hjälplös och traumatisk situation

¹⁶ Kriminalitet – tidiga riskfaktorer och förebyggande insatser s. 15f

¹⁷ Kriminalitet – tidiga riskfaktorer och förebyggande insatser s. 17

¹⁸ Kriminalitet – tidiga riskfaktorer och förebyggande insatser s. 16-19

¹⁹ Våldets psykologi s. 9f

till slut ser som sin enda möjlighet att överta sina plågoandars synsätt och värderingar.²⁰

Ett brukande av våld föds ofta ur traumatiska upplevelser. Forskning visar att ju svårare trauman en människa varit med om desto större risk är det för att traumat förvandlas till någon form av våld riktat mot sig själv eller andra.²¹ Det finns också ett samband mellan graden av våldsamhet i brottet och graden av våld i uppväxtmiljön. Även åldern på det utsatta barnet har betydelse. Ju yngre barnet var när det utsattes för våld, desto allvarligare våld utsätter personen andra för när det själv når vuxen ålder.²²

Även om minnesbilderna från traumat ofta är medvetna har personen inte sällan svårt att förknippa sina erfarenheter från barndomen med aktuella problem och svårigheter i sitt liv.²³

Forskning antyder att ett passivt bevitnande av våld mellan vuxna är nog så allvarligt som att själv bli drabbad.²⁴

Socioekonomisk struktur

Socioekonomiskt mindre välbeställda bostadsområden kan i vissa fall bidra till ökad risk för kriminell utveckling. T.ex. kan den sociala sammansättningen bland de boende i området göra det svårt för föräldrar som behöver få ett bra stöd av t.ex. grannar, vänner eller andra vuxna. När barnen blir lite äldre kan faktorer som påverkan från kamrater i området eller platser där fler tillfällen till brott erbjuds som t.ex. mörka parkeringsplatser, hus med dåliga lås osv. bidra till den kriminella utvecklingen.²⁵

Redan tidigt har således barn olika grundläggande förutsättningar för att utvecklas till kriminella. Individualistiska egenskaper som genetik, personlighetsdrag och beteendemönster men även föräldrarnas egenskaper och förhållanden i den yttre sociala miljön påverkar. Det är dock viktigt att påpeka att det naturligtvis inte är givet att barn som uppvisar någon form av ovan nämnda egenskaper senare kommer att utveckla en kriminell karriär. Det är snarare så att när ett och samma barn uppvisar flera av beteendena under en längre period som man på allvar kan prata om en risk för en kriminell utveckling hos den individen. En vanlig bedömning inom forskningen är att en långvarig och allvarlig kriminell utveckling nästan alltid föregås av en barndomssituation med många av de ovan nämnda problemen, men att en hel del av de barn som kännetecknas av en sådan situation ändå inte utvecklas till grovt kriminella.²⁶

²⁰ Våldets psykologi s. 24

²¹ Våldets psykologi s. 13

²² Våldets psykologi s. 30

²³ Våldets psykologi s. 24

²⁴ Våldets psykologi s. 31

²⁵ Kriminell utveckling – tidiga riskfaktorer och förebyggande insatser s. 19f

²⁶ Kriminell utveckling – tidiga riskfaktorer och förebyggande insatser s. 20f

3.1.2 Kvinnliga gärningsmän

Sedan mitten av 1970-talet har andelen kvinnor som misstänks för brott fördubblats. De senaste tio åren har andelen kvinnor av det totala antalet gärningsmän ökat från 18 till 20 %.²⁷

Kvinnor och våldsbrott

Det kan sägas att en kvinna tar större risker med sin kriminalitet än vad en man gör eftersom hon inte bara bryter mot lagen, utan även mot gällande normer om kvinnlighet.²⁸ Aggressivitet och våld är något som förknippas med män och inte med kvinnor. Män är mer fysiskt aggressiva och mer benägna att agera ut sin aggressivitet och skada någon annan än vad kvinnor är. Redan i barnaåren anses det mer socialt accepterat att pojkar slåss.

Flickor som slåss anses däremot som konstiga. För flickor är det mer accepterat att vara elak, att skvallra och att prata bakom ryggen på folk. Det anses som mer kvinnligt beteende att rikta sina aggressioner inåt, mot sig själv, i form av t.ex. ätstörningar, självmordsförsök eller missbruk än att rikta sin ilska mot någon annan.²⁹ När kvinnors brottslighet undersöks sker det alltid utifrån deras bakgrund och eventuella problem i deras livssituation. Det är också där man oftast kan hitta förklaringar till varför en kvinna begår ett visst brott. Man vill hitta en förklaring till varför kvinnan har betett sig på ett sätt som ligger långt ifrån föreställningarna om hur en kvinna ska bete sig. Ofta placeras kvinnan i en offerroll, för att på så sätt ses som mindre hotfull.³⁰ Hennes handlande ursäktas för att den traditionella bilden av en kvinna inte ska förstöras.³¹ Att det finns omständigheter som kan göra en kvinna till offer, behöver dock inte betyda att hon inte vet vad hon gör.³²

När man letar efter förklaringar till kriminalitet handlar det bland annat om motiv, möjligheter och kön. De teorier som försöker förklara brottslighet bygger dock på manlig kriminalitet. Utöver förklaringar som könsroller, tillfällen och alkohol har det manliga könshormonet testosteron ansetts förklara våldsbrott bland män. Det har dock inte gått att fastställa att våldsamma kvinnor har en maskulin personlighet. Frågan är hur det kvinnliga könshormonet östrogen påverkar kvinnors benägenhet att bruka våld. Trots att flera forskare har föreslagit hormonella förändringar och PMS som en möjlig orsak till brottslighet är denna fråga kontroversiell³³ och det finns inte några resultat som styrker denna teori³⁴.

Statistiken över gärningsmännens kön kanske bara berättar en del av sanningen eftersom kvinnors aggressivitet inte får samma konsekvenser som mäns. Det sägs att kvinnor kanske oftare är offer för våld, men inte för att män slår oftare utan för att de slår hårdare. Undersökningar visar att mäns

²⁷ Gärningsmannen är en kvinna s. 7

²⁸ Gärningsmannen är en kvinna s. 8

²⁹ Gärningsmannen är en kvinna s. 39f

³⁰ Gärningsmannen är en kvinna s. 8f

³¹ Gärningsmannen är en kvinna s. 21

³² Gärningsmannen är en kvinna s. 9

³³ Gärningsmannen är en kvinna s. 13f

³⁴ Människan, brottet, följderna s. 97

benägenhet att anmäla att de blivit utsatta för våld av sin kvinnliga partner är betydligt mindre än kvinnors benägenhet att anmäla sina män. De män som blivit slagna skäms för att berätta och är rädda för att inte bli trodda.³⁵ Det är mycket ovanligt att kvinnor misstänks för våldsbrott, både jämfört med män och jämfört med kvinnors andel av den totala brottsligheten. Enligt statistiken har dock antalet kvinnor misstänkta för våldsbrott ökat sedan 1970-talet. Kvinnors ökade våldstendenser har förklarats med det ökade våldet i samhället i stort, som bidrar till att våld ses som ett mer accepterat sätt att hantera ilska, även för kvinnor. En annan orsak är ökad alkoholkonsumtion. Svartsjuka och avundsjuka anses vara utlösande faktorer för att en kvinna ska ta till våld. En kvinnlig våldsverkare tar sällan till skjutvapen utan använder kniv eller trubbigt våld.³⁶ När det gäller det *dödliga* våldet har antalet fall där gärningsmannen är en kvinna dock inte ökat utan ligger stadigt på ca. 10 %.³⁷ Enligt forskare krävs det mer för att en kvinna ska begå ett mord än vad det gör för en man. Kvinnor bygger istället på sin frustration under flera år för att till slut få ett utbrott.³⁸ Kvinnor anses alltså ha en högre tröskel, innan de tar steget och utför våldshandlingen. I jämförelse med män har kvinnliga gärningsmän i större utsträckning själva varit utsatta för våld och hot innan gärningen. De har också sökt hjälp innan de begick det dödliga våldet.³⁹

Föräldrar som dödar sina barn

Att en mamma dödar sitt barn är sällan en förlängning av barnmisshandel utan ett uttryck av desperation och djup förtvivlan. Återfall är väldigt sällsynt, dels p.g.a. att mamman ofta tar sitt eget liv, dels för att hon ofta upptäcks första gången. I Sverige dödas sedan år 1990 i snitt drygt sju barn per år av sina föräldrar, i ungefär hälften av fallen av mamman. Att mamman är gärningsman är vanligast i de fall då barnet är ungt (under 5 år) samt i de fall då hon själv är ung (under 25 år). En del forskare menar att en förutsättning för att en kvinna ska kunna döda sitt barn är att hon lider av ett visst mått av psykisk sjukdom. Vanligt är även att en konflikt föreligger mellan föräldrarna.⁴⁰

Sedan 1950-talet har dödligt våld mot barn mellan 0 och 14 år minskat. Bidragande faktorer anses vara inställningen till våld mot barn, den moderna synen på ogifta mammor, tillgången till preventivmedel, möjlighet att göra abort samt bättre kontroll av psykiskt sjuka föräldrar.⁴¹

Det är sällsynt att barnet dödas i direkt anslutning till förlossningen. De mammor som trots allt dödar sina nyfödda barn är ofta isolerade och skygga kvinnor, oförmögna att ta kontakt för att få hjälp. En del av dem har psykiska funktionshinder. Dessa mammor begår inte självmord, något som annars är vanligt när kvinnor dödar sina barn. De bedöms oftast inte heller som farliga för sina andra barn.⁴² Barnen som dödas direkt efter födseln är

³⁵ Gärningsmannen är en kvinna s. 15f

³⁶ Gärningsmannen är en kvinna s. 25-27

³⁷ Gärningsmannen är en kvinna s. 26

³⁸ Gärningsmannen är en kvinna s. 38

³⁹ Människan, brottet, följderna s. 101

⁴⁰ Gärningsmannen är en kvinna s. 53f

⁴¹ Gärningsmannen är en kvinna s. 55f

⁴² Gärningsmannen är en kvinna s. 57

ofta oönskade barn där abort av någon anledning inte varit en tillgänglig lösning för mamman.⁴³

När det är mamman som dödar sina barn handlar det om deprimerade ofta psykiskt sjuka kvinnor som inte är ute efter att göra någon annan illa. Oftast kväver eller dränker de barnet hemma när det sover. Mannen är mer våldsam när han står som förövare och använder kniv, slår eller skjuter. Mannens handlande kommer ofta ur en familje- och relationskonflikt där svartsjuka, vårdnadstvist, skilsmässa och hämndbegär är tänkbara motiv. Mannen tar då ut sin frustration på barnet.⁴⁴

3.1.3 Unga gärningsmän

Enligt en undersökning av Mikael Rying över det dödliga våldet i Sverige under perioden 1990 till 1999 finns det ingenting som tyder på att det dödliga våldet med unga som gärningsmän skulle ha ökat. Tvärtom minskade antalet gärningsmän i tonåren med 10 % under den andra hälften av 1990-talet jämfört med den första hälften. Inte heller i ett längre perspektiv, om man tittar på det dödliga ungdomsvåldet sedan 1970-talet, har någon ökning ägt rum.⁴⁵

Hos ungdomar finns det ett starkt samband mellan brottsbelastning och skolbetyg. De elever som har låga betyg har större brottsbelastning. Samband med brottsbelastning har även attityden till brott samt problembeteende. De ungdomar med en tolerant attityd till brott har begått fler sådana än de ungdomar som tar avstånd till brott.⁴⁶ De som oftare begår brott är också själva oftare utsatta för brott jämfört med mer skötsamma ungdomar.⁴⁷

De ungdomar som faktiskt begår dödliga våldsbrott är i den senare delen av tonåren och nästan uteslutande män. Brotten är riktade mot i huvudsak relativt unga personer. Vid sådana här brott är det vanligast att gärningsman och offer inte känner varandra. Det dödliga våldet sker oftast utanför hemmen på allmänna platser. Kombinationen med den stora andelen obekanta samt brottsplatser utanför hemmet gör ungdomsvåldet speciellt. Det är vanligt att ungdomar begår brott av olika slag tillsammans med varandra, alltså i gäng eller gängliknande sällskap (dock inte av typen av organiserade gäng som finns i Amerika, här rör det sig mer om löst sammansatta gängbildningar). Exempel på motiv som är vanliga för ungdomars våldsbrottslighet är att de vill uppnå status och i samband med t.ex. ett rån även brukar våld. Vanligt är även att våldsbrottet uppkommer ur ett bagatellbråk. Det förekommer också våld riktat mot särskilda grupper, t.ex. homosexuella.⁴⁸

⁴³ Gärningsmannen är en kvinna s. 62

⁴⁴ Gärningsmannen är en kvinna s. 58

⁴⁵ Minskat dödligt våld bland unga s. 1

⁴⁶ Människan, brottet, följderna s. 89f

⁴⁷ Människan, brottet, följderna s. 102f

⁴⁸ Minskat dödligt våld bland unga s.1f

Det vanligaste vapnet som används är kniv. Skjutvapen är däremot ovanliga. Vid det dödliga ungdomsvåldet är gärningsmännen ofta alkoholpåverkade. Alkoholmissbruk hos gärningsmännen är däremot ovanligt.⁴⁹

3.1.4 Invandrare som gärningsmän

I kriminalstatistiken definieras invandrare som icke svenska medborgare. 2005 publicerade BRÅ en studie som syftade till att undersöka i vilken utsträckning personer med utländsk bakgrund är misstänkta för brott. Studien omfattade åren 1997-2001 och samtliga bokförda personer som 1997 var 15-51 år gamla. Studien visade att de allra flesta invandrare inte är registrerade för brott. Andelen som är misstänkta för brott är högre bland dem som är födda utomlands och har en eller två utrikes födda föräldrar, än bland dem som är födda i Sverige av två svenskfödda föräldrar. De som invandrat till Sverige när de var väldigt unga (före skolstart) var misstänkta för brott i liten utsträckning till skillnad mot dem som invandrat i skolåldern eller som tonåringar.⁵⁰

Det är vanligare att invandrare begår vissa brott än andra. Det är t.ex. fyra gånger vanligare att utrikes födda är misstänkta för dödligt våld och rån jämfört med personer födda i Sverige av svenskfödda föräldrar. När det gäller dödligt våld mot kvinnor i nära relationer är nästan 40 % av gärningsmännen och 30 % av offren födda i ett annat land (vanligtvis kommer de båda från samma land).⁵¹

Utländska medborgare är överrepresenterade bland personer som straffas för brott samt som brottsoffer. En hypotes till varför det kan vara så är att invandraren för med sig ett annorlunda beteendemönster hit. Detta verkar sannolikt då en stor andel finska invandrare har lagförts för mord/dråp i Sverige samtidigt som Finland har en minst dubbelt så hög mord- och dråpbrottslighet som Sverige. En annan trolig hypotes är att utländska medborgare i större utsträckning tillhör grupper ”i samhällets utkant” där risken för kriminalitet antas vara högre. En sådan grupp är det lätt att hamna i när man som kommer till ett nytt land utan att ha familj, arbetsplats eller vänner.⁵²

Att invandrare oftare är överrepresenterade i anmälningsstatistiken kan enligt Diesen inte enbart förklaras med en högre brottslighet i sig. Det kan istället bero på en hos allmänheten högre anmälningsbenägenhet och en hos polisen större ingripandebenägenhet mot invandrare. Invandrare har även svårare än svenska medborgare att hävda sig i utredningar där trovärdigheten är av betydelse (ord-mot-ord-situationer).⁵³

⁴⁹ Minskat dödligt våld bland unga s. 2

⁵⁰ Människan, brottet, följderna s. 104-106

⁵¹ Människan, brottet, följderna s. 107

⁵² Människan, brottet, följderna s. 109

⁵³ Människan, brottet, följderna s. 111

3.2 Vem är offret?

3.2.1 Allmänt om brottsoffer

Varje år genomför statistiska centralbyrån s.k. offerundersökningar som visar hur många människor som varit utsatta för brott den senaste tiden. Nivån som visar att nära 4 % av de tillfrågade varit utsatta för någon form av våld under en ettårsperiod är förhållandevis stabil.

Det är framförallt tre grupper som löper en ökad risk för att bli utsatta för våld eller hot. Den första gruppen är män mellan 16 och 35 år som deltar i nöjeslivet. Den andra gruppen är kvinnor, ofta ensamstående, som blir utsatta för våld i lägenhet. Den tredje gruppen består av olika yrkesgrupper som poliser, väktare, personal i lokaltrafik samt verksamma inom social- och sjukvård.⁵⁴ Fall av dödligt våld med fler än ett offer är mycket ovanliga i Sverige⁵⁵.

Precis som när det gäller gärningsmän – en liten grupp människor står för en relativt stor andel av alla brott, så är det en liten grupp människor som vid upprepade tillfällen utsätts för en stor andel av alla brott. De personer som tidigare utsatts för brott löper större risk än andra att drabbas igen.⁵⁶

Enligt en undersökning av Filipe Estrada och Anders Nilsson utsätts fattiga människor oftare för våld än rika människor. Störst är skillnaden när det gäller det grövsta våldet, för vilket offret har behövt uppsöka sjukhus eller tandläkare.⁵⁷

Det finns i Sverige idag flera organisationer som hjälper brottsoffer på olika sätt. Kvinnojourer, brottsofferjourer, brottsofferfonden, brottsoffermyndigheten och målsägandebiträden är några exempel.⁵⁸

Även om det är de direkta offren, de som i första hand drabbas av ett brott, som man oftast tänker på när man pratar om brottsoffer så får man inte glömma alla indirekta offer. Med indirekta offer menas de som lider skada även om de inte direkt har utsatts för brott, t.ex. föräldrar till ungdomar som mördats eller barn som bevittnat misshandel av sin mamma.⁵⁹ Bakom varje gärningsman och offer finns det ett nätverk av familj, släktingar och vänner som drabbas på sitt sätt. Undersökningar har visat att barn vars fäder avtjänar fängelsestraff presterar sämre i skolan och får svårigheter i sina relationer till kamrater. Ofta isolerar sig familjen under tiden mannen sitter inne och hela familjen blir då på detta sätt straffade för mannens brott.⁶⁰

År 2005 beslutade Kriminalvårdsstyrelsen att alla häkten, anstalter och frivårdsenheter skall utse en barnansvarig för att alla intagna ska få stöd och hjälp i sitt föräldraskap. Detta är även en viktig brottsförebyggande åtgärd.⁶¹

⁵⁴ Människan, brottet, följderna s.287f

⁵⁵ Dödligt våld – Petersson och Rying s. 37

⁵⁶ Människan, brottet, följderna s. 288f

⁵⁷ Människan, brottet, följderna s. 290

⁵⁸ Människan, brottet, följderna s. 291-294

⁵⁹ Människan, brottet, följderna s. 287

⁶⁰ Människan, brottet, följderna s. 298

⁶¹ Människan, brottet, följderna s. 301

Det finns numera dessutom flera ideella föreningar som stödjer anhöriga och intagna, t.ex. KRIS (Kriminellas revansch i samhället) och Bryggan.⁶²

3.2.2 Kvinnor i nära relationer som brottsoffer

När en kvinna dödas av någon hon har eller har haft en nära relation med är det ett uttryck för ett extremt våld som kan vara svårt att förstå. Då mäns våld mot kvinnor är ett mycket allvarligt problem i vårt samhälle, har Brottsförebyggande rådet de senaste åren publicerat en rad rapporter i ämnet. Inför en rapport från år 2007 undersöktes samtliga kända fall av dödligt våld mot kvinnor sedan år 1990. Med nära relation menades i den undersökningen de fall där gärningsmannen vid brottstillfället var eller hade varit make, sambo, fästman eller pojkvän till offret⁶³, och det är denna definition som används även här.

Mellan åren 1990 och 2004 dödades i genomsnitt 17 kvinnor per år av en man de hade eller hade haft en nära relation till. Dessa fall utgör knappt 20 % av det totala dödliga våldet, men hälften av fallen med kvinnliga offer.⁶⁴ 17 offer per år innebär en minskning med drygt 20 % i jämförelse med perioden 1971-1980. Minskningen kan bero på faktorer som en ökad uppmärksamhet på problemet, ett ökat skydd för kvinnor, flera lagändringar (t.ex. lagen om besöksförbud samt införande av brottet grov kvinnofridskränkning), framsteg inom sjukvården samt förändringar i relationsstatus och ökad ekonomisk självständighet för kvinnor.⁶⁵

I de flesta fall har kvinnan tidigare varit utsatt för våld av mannen, och inte sällan har hon anmält att hon utsatts för hot eller våld innan brottet begicks. De vanligaste motiven när en kvinna dödas av någon hon har eller har haft en nära relation till är svartsjuka och problem med en separation. En annan vanlig utlösande faktor är även psykisk sjukdom hos gärningsmannen. Det är inte ovanligt att han i samband med brottet även tar sitt eget liv.⁶⁶

Det dödliga våldet sker främst i bostadsmiljön, antingen i offrets eller i gärningsmannens hem. I denna miljö är det svårt för utomstående att få insyn i eller att försöka stoppa det som sker. Det finns sällan vittnen när en kvinna dödas av en man som hon har eller har haft en nära relation till. I bostadsmiljön finns även det som är det vanligaste vapnet vid dödligt våld – knivar. När det gäller skjutvapen är de betydligt vanligare utanför storstadslänen (antagligen p.g.a. att det här är vanligare att folk innehar skjutvapen, i alla fall legala sådana, än vad det är i storstäderna). Strypning är nästan dubbelt så vanligt vid fall med dödligt våld mot en kvinna i en nära relation som vid dödligt våld generellt.⁶⁷

Såväl offer som gärningsmän är vanligtvis i 40-50 årsåldern.⁶⁸ De män som begår dödligt våld mot en kvinna som de har eller har haft en nära relation till har ofta omfattande sociala problem. De är ofta antingen arbetslösa eller

⁶² Människan, brottet, följderna s. 295

⁶³ Utvecklingen av dödligt våld mot kvinnor i nära relationer s. 11

⁶⁴ Utvecklingen av dödligt våld mot kvinnor i nära relationer s. 21

⁶⁵ Utvecklingen av dödligt våld mot kvinnor i nära relationer s. 44f

⁶⁶ Utvecklingen av dödligt våld mot kvinnor i nära relationer s. 23f

⁶⁷ Utvecklingen av dödligt våld mot kvinnor i nära relationer s. 25-28

⁶⁸ Utvecklingen av dödligt våld mot kvinnor i nära relationer s. 29

förtidspensionerade och inte sällan finns de registrerade för tidigare brottslighet. Det är heller inte ovanligt att de är alkoholmissbrukare.⁶⁹ Att det kvinnliga offret är påverkat av alkohol vid brottstillfället är däremot betydligt mindre vanligt vid dessa fall än vid dödligt våld generellt.⁷⁰ Gärningsmännen döms i mycket stor utsträckning för mord när det gäller dödligt våld mot kvinnor i nära relationer.⁷¹ Det vanligaste straffet är fängelse. Just fängelse på livstid har kommit att utdömas i allt större utsträckning vid dödligt våld mot kvinnor i nära relationer.⁷² Då det är mycket vanligt att gärningsmannen lider av en psykisk sjukdom⁷³ är den andel som döms till rättspsykiatrisk vård högre än jämfört med dem som döms för dödligt våld generellt⁷⁴.

3.3 Motiv

Man kan dela in motiven för dödligt våld i två kategorier; expressiva brott och instrumentella brott.

Med expressiva brott menas fall av dödligt våld där gärningsmannens övergripande mål är just våld och att skada offret. Andra motiv är sekundära.

Med instrumentellt dödligt våld menas fall av dödligt våld där gärningsmannens huvudsakliga mål inte är att skada eller döda offret, utan att erövra pengar eller föremål.

Det kan vara svårt att hitta renodlade fall av den ena eller den andra typen, t.ex. kan ett instrumentellt brott övergå i ett expressivt brott då en rånare som inledningsvis är ute efter offrets pengar istället för pengarna får som mål att "vinna kampen" då offret sätter sig till motvärn. Vidare kan ett och samma brott anses ha såväl expressiva som instrumentella motiv. Exempel på sådana brott är sexualbrott och gängrelaterat dödligt våld.⁷⁵

De expressiva brotten är mer sällan planerade än de instrumentella. De sker oftare impulsivt och i stark affekt och vilken våldsmetod eller vilket vapen som används avgörs av situationen. De instrumentella fallen är mer planerade genom att gärningsmannen ofta i förväg utser ett offer som har tillgång till de pengar eller föremål som är målet för brottet. Brottplats samt våldsmetod är således ofta bestämt i förväg.⁷⁶

3.4 Dödligt våld i Sverige 1990-1996

Mikael Rying presenterar i sin studie över det dödliga våldet mellan år 1990 och år 1996 ett stort antal uppgifter om det dödliga våldet i Sverige under denna period. Han kommer fram till att ungefär 80 % av fallen begås av

⁶⁹ Utvecklingen av dödligt våld mot kvinnor i nära relationer s. 31

⁷⁰ Utvecklingen av dödligt våld mot kvinnor i nära relationer s. 33

⁷¹ Utvecklingen av dödligt våld mot kvinnor i nära relationer s. 40

⁷² Utvecklingen av dödligt våld mot kvinnor i nära relationer s. 41f

⁷³ Utvecklingen av dödligt våld mot kvinnor i nära relationer s. 7

⁷⁴ Utvecklingen av dödligt våld mot kvinnor i nära relationer s. 41

⁷⁵ Dödligt våld i Sverige 1990-1996 s. 37f

⁷⁶ Dödligt våld i Sverige 1990-1996 s. 38

expressiva skäl vilket innebär att det ofta är mycket starka känslor mellan de inblandade som ligger till grund för det dödliga våldet. Det meningslösa och känslolokala våldet är alltså inte vanligt förekommande. Det dödliga våldet begås nästan uteslutande av män och drabbar i mycket stor utsträckning män.⁷⁷

Ryings undersökning visar vidare att i de allra flesta fall av dödligt våld känner de inblandade varandra på ett eller annat sätt. När det handlar om så nära relationer som inom en familj är anledningen till våldet ofta svartsjuko- och separationsproblematik eller att gärningsmannen är psykiskt sjuk. När våldet sker mellan bekanta börjar våldet ofta som ett bagatellbråk som spårar ur och inte sällan är de inblandade alkoholpåverkade. Dödligt våld mellan obekanta är mycket ovanligt.

Då det dödliga våldet i så stor utsträckning sker mellan personer som känner varandra, och människor oftast umgås med personer som är lika sig själva, är det dödliga våldet i många avseenden inomgruppsrelaterat. Detta betyder att gärningsman och offer ofta är i samma ålder, från samma land och har samma socioekonomiska status. Är gärningsmannen missbrukare är det även vanligt att offret är det.

Svenskfödda gärningsmän och offer dominerar ur perspektivet nationell härkomst. Utlandsfödda personer är dock överrepresenterade vid dödligt våld om man ser till deras andel av befolkningen. Brotten sker till stor del mellan personer födda i samma land. Såväl de allra flesta gärningsmän som offer kommer från Europa.⁷⁸

Såväl en stor andel av gärningsmännen som offren befinner sig statusmässigt sett i samhällets absoluta bottenkikt. Många är arbetslösa eller förtidspensionerade och grava missbruksproblem är vanligt.⁷⁹

⁷⁷ Dödligt våld i Sverige 1990-1996 s. 144

⁷⁸ Dödligt våld i Sverige 1990-1996 s. 145

⁷⁹ Dödligt våld i Sverige 1990-1996 s. 146

4 Några kriminologiska aspekter från praxis

Jag har i detta avsnitt utgått från de HD-fall som finns publicerade på Internet och där HD i sin dom har kommit fram till att gärningsmannen gjort sig skyldig till mord eller dråp.⁸⁰ Man bör vara medveten om att de fall som tas upp för prövning i HD är speciella och inte kan sägas avspegla någon allmän bild av hur det dödliga våldet ser ut i Sverige. Jag tycker ändå att det kan vara intressant att använda dessa fall för att titta på några kriminologiska aspekter. Dessa är följande:

- gärningsman
- offer
- relation gärningsman – offer
- motiv
- brottsplats
- tillvägagångssätt/vapen

4.1 Gärningsman

Gärningsmannen har i alla de sexton fall jag har tittat på varit en man. Åldern skiftade mellan 16 år och 44 år, vilket gav en medelålder på 28 år. I de flesta fall angavs inget födelseland i referaten, men jag antar att gärningsmannen då kom från Sverige. Övriga länder som nämndes som gärningsmannens födelseland var Holland, Portugal, Libanon, Kosovo, Serbien och Filippinerna. I åtta av fallen hade gärningsmannen även dömts för tidigare kriminalitet. Brotten narkotikabrott, misshandel och olaga hot var representerade flest gånger. Att gärningsmannen missbrukade narkotika eller alkohol förekom i ungefär en tredjedel av fallen. Att han hade psykiska problem förekom även det i en tredjedel av fallen.

4.2 Offer

När man istället tittar på offret, så var könsfördelningen betydligt mera jämn. Manliga offer förekom i nio av fallen, medan kvinnliga offer förekom i sju av fallen. Åldern på offren var mellan 22 år och 69 år, vilket gav en medelålder på 38 år. Det bör dock tilläggas att jag endast fick fram offrets ålder i fem utav fallen. De födelseländer som fanns representerade förutom Sverige var Norge, Libanon, Kosovo samt Elfenbenskusten. Tidigare kriminalitet hos offren redovisades i fyra fall. Brotten var i dessa fall grovt rån, narkotikabrott, våld mot tjänsteman samt brott mot knivlagen. I endast

⁸⁰ 16 fall – se rättsfallsförteckningen

något enstaka fall redogjordes det för ett alkohol- eller narkotikamissbruk hos offret.

4.3 Relation gärningsman – offer

Om man inte anser sig kunna dra särskilt många slutsatser av uppgifterna ovan om gärningsman och offer då referaten var relativt sparsamma med denna information, så är aspekten relation gärningsman – offer betydligt mer intressant då denna redovisades i alla sexton fall. Den allra vanligaste relationen var att gärningsmannen och offret var obekanta för varandra. Denna relation förelåg i hela sex av fallen. Övriga fall fördelade sig på följande sätt:

- bekanta – 2 fall
- vänner – 2 fall
- före detta vänner (offret hatades nu av gärningsmannen) – 1 fall
- sambo – 2 fall
- makar som var på väg att skiljas – 2 fall
- offret före detta fru till gärningsmannen - 1 fall

4.4 Motiv

Det man med en gång lägger märke till när man studerar motiven till brotten, är att gärningsmannen i samtliga fall antingen mådde psykiskt dåligt (i sju av fallen) eller var påverkad av alkohol eller narkotika (i nio av fallen).

Om man börjar med att titta närmare på de fall där gärningsmannen mådde psykiskt dåligt så ser man att han i fem av fallen dödade sin sambo, fru eller före detta fru. Motiven här var svartsjuka eller problem i äktenskapet. Även i det sjätte fallet där gärningsmannen mådde psykiskt dåligt var motivet svartsjuka, men offret blev istället för maken den före detta bästa vänner som nu hade ”tagit över” frun. Det sista fallet där gärningsmannen mådde psykiskt dåligt var mordet på Sveriges förra utrikesminister.

Gärningsmannen och offret var i detta fall okända för varandra, och något annat motiv än att gärningsmannen ”hörde röster” som sade att han skulle angripa henne har inte framkommit.

Av de nio fall där gärningsmannen antingen var påverkad av alkohol eller av narkotika var han i fyra av fallen vän eller bekant med offret medan han i fem av fallen var obekant med offret. I de fallen där gärningsmannen och offret var vänner eller bekanta var motivet till brottet ett bråk som spårade ur. I de fallen där gärningsmannen och offret var okända för varandra var motiven något mer skiftande. I ett fall var gärningsmannen en medlem i en skinheadgrupp som ogillade homosexuella. När han så fick en provocerande kommentar med homosexuell anspelning från offret försattes han i ett okontrollerat ursinne som gjorde att han dödade offret. I ett annat fall överraskades gärningsmannen av offret när han brutit sig in i offrets bostad för att stjäla. I det tredje fallet ville gärningsmannen skrämja någon, och att detta ledde till offrets död berodde mycket på dennes mörka hudfärg, då gärningsmannen var fientligt inställd till mörkhyade invandrare. I det fjärde

och femte fallet där gärningsmannen under påverkan av alkohol eller narkotika dödade en för honom okänd människa var offren så många som fyra respektive sju stycken. I det ena fallet ville gärningsmannen hämnas på en vakt utanför en restaurang för att han inte hade fått gå före i kön. Han kom då tillbaka med en automatkarbin och sköt ihjäl flera personer utanför restaurangen. I det andra fallet mådde gärningsmannen dåligt p.g.a. problem i sitt förhållande. Nedstämdheten samt alkoholpåverkan gjorde att han med en automatkarbin sköt ihjäl så många som sju människor.

4.5 Brottplats

Det allra mest förekommande i de fall jag har studerat var att brottet skedde utomhus (i åtta av fallen). Som brottplats fanns offrets bostad (i två av fallen) samt gärningsmannens och offrets gemensamma hem (i två av fallen) representerade. Övriga brottplatser som var och en representerades en gång var utanför offrets hus, på gärningsmannens och offrets gemensamma arbetsplats, på ett varuhus samt utanför en restaurang.

4.6 Tillvägagångssätt/vapen

Kniv dominerade som vapen. I tolv av fallen användes en kniv för att döda offret. I tre av fallen användes ett skjutvapen och i ett fall var strypning den dödande orsaken.

4.7 Några kommentarer

Även om jag inte kan dra några slutsatser om hur det dödliga våldet ser ut i allmänhet enbart genom att titta på så få fall som sexton stycken, så tycker jag ändå att det är intressant att se att mycket stämmer överens med vad som har skrivits i ovanstående kapitel.

I rättsfallen jag har gått igenom finns det endast manliga gärningsmän, vilket inte är särskilt häpnadsväckande. Det är allmänt känt att kvinnor inte utövar våld alls i samma utsträckning som män. Den största anledningen till detta tror jag ligger i vår genetik. Det ligger helt enkelt inte för en kvinna att slåss och det krävs därför mer för att hon ska utöva våld än vad det gör för en man. Jag tror även att det sätt på vilket vi uppfostras är en bidragande orsak. Som liten lär man sig som flicka att det är helt opassande att slåss medan man som våldsam pojke möts med en större förståelse och acceptans. Att kvinnor så sällan syns som gärningsmän i denna typ av fall tror jag även till viss del har sin förklaring i uttrycket att kvinnor kanske oftare är offer för våld, men inte för att män slår oftare utan för att de slår hårdare.

Kvinnors våld får inte tillnärmelsevis så allvarliga konsekvenser som mäns, helt enkelt för att män generellt sett är så mycket starkare än kvinnor. Särskilt då gärningsman och offer är av olika kön är det inte svårt att förstå varför våldets konsekvenser blir så mycket allvarligare i de fall där gärningsmannen är en man och offret en kvinna, än i fall där gärningsmannen är en kvinna och offret en man.

Om gärningsmännens bakgrund i de fall jag har analyserat vet jag inte mycket eftersom jag valde att läsa rättsfallsreferaten. Att gärningsmannen missbrukade alkohol eller narkotika eller var psykiskt sjuk visade sig dock vara väldigt vanligt. I hälften av alla fall hade han dessutom dömts för tidigare kriminalitet. Detta tyder på en livsstil som inte är helt sund och som säkerligen innehåller även andra problem som t.ex. en stökig och svår barndom, en dålig uppväxtmiljö samt ”fel” umgängeskrets. Allt detta är faktorer som jag tror har betydelse för huruvida en människa ska börja begå kriminella handlingar eller ej.

I alla sexton fallen måste gärningsmannen antingen psykiskt dåligt eller var påverkad av alkohol eller narkotika. Det vanligaste motivet i fallen där gärningsmannen måste psykiskt dåligt var svartsjuka eller problem i äktenskapet och han dödade då sin sambo, fru eller före detta fru.

Motiven var något mera skiftande i de fall där gärningsmannen var påverkad av alkohol eller narkotika. I de fall där gärningsmannen och offret kände varandra var motivet ofta ett bråk som spårade ur. Motiven i de fall där gärningsmannen och offret var obekanta för varandra utgjordes i två av brotten för vad som kan kallas för hatbrott. I det första fallet var offret en homosexuell man medan offret i det andra fallet var en mörkhyad man.

Gärningsmännen var i båda fallen väldigt unga, 20 år resp. 16 år. Som ovan nämnts under kapitel 3.1.3 är det när ungdomar begår dödliga våldsbrott vanligast att gärningsman och offer inte känner varandra. Våldet är då ofta precis som i dessa två fall riktade mot särskilda grupper av personer och sker utanför hemmet på allmänna platser.

Det förekom även två fall där gärningsmannen drabbades av besinningslöst raseri och dödade flera för honom okända människor. Denna sorts fall – dödligt våld på allmän plats begånget av en psykiskt sjuk gärningsman mot ett obekant offer – har trots att det förekom två gånger i de fall jag har analyserat inte ökat utan är tvärtom mycket ovanliga. Ett sådant fall äger rum ungefär en gång vartannat år.⁸¹

Från de rättsfall jag har läst utkristalliseras några grupper av människor, relationer och motiv som visar sig vanligt i denna typ av allvarligt våld. För det första är det kvinnor som dödas av de män de har eller har haft en nära relation till. Motiven är då oftast svartsjuka eller frustration över den försämrade relationen. Att dessa brott är relativt vanliga har redan nämnts ovan. Den andra gruppen är ”missbrukarvänner” där en av dem under ett gräl som spårar ur tappar besinningen och dödar den andre. Övriga motiv som framkom var dels s.k. hatbrott, dels s.k. vansinnesdåd. Alla de brott jag har analyserat har alltså begåtts av expressiva skäl där gärningsmannens övergripande mål har varit våld samt att skada offret. Enligt Ryings studie var som ovan nämnts dessa motiv de absolut vanligaste i fall av dödligt våld.

⁸¹ Människan, brottet, följderna s. 63

5 Brotten

5.1 Mord

BrB 3:1

”Den som berövar annan livet dömes för *mord* till fängelse i tio år eller på livstid.”

Att någon döms för mord betyder att han eller hon uppsåtligen har berövat annan livet. Att beröva annan livet menas allt orsakande genom handling eller underlåtenhet som gör att någon dör. Det måste dock finnas ett visst kausalsamband mellan handlingen/underlåtenheten och det faktum att någon dör. Mer avlägsna gärningar är rimligen inte att anse som mord.

Ursprungligen var dråp huvudformen av uppsåtligt dödande medan mord utgjorde en kvalificerad form av dråp (alltså grövre än normalfallet). Från början lades det vikt vid om dödandet hade hållits hemligt (antingen genom att själva dödandet hållits hemligt eller genom att liket gömmts). Detta var då en faktor som gjorde att man valde att döma gärningsmannen enligt den kvalificerade formen mord.

I 1864 års SL skiljde man mellan dödande med berätt mod och med hastigt mod. Dödades någon med berätt mod ansågs gärningen vara överlagd och det dömdes för mord. Om någon däremot dödat annan av hastigt mod dömdes han eller hon för dråp.⁸²

I nuvarande lag tas det hänsyn till samtliga omständigheter vid brottet för att avgöra om någon skall dömas för mord eller dråp. Normalgraden är den som återfinns i 1 § och som betecknas mord. För att någon skall kunna dömas för mord krävs det att han eller hon vid tillfället för dödandet haft uppsåt till att beröva den andre livet.⁸³

Meningen med att ha två straffstadganden som båda behandlar uppsåtligt dödande är att domstolarna får en möjlighet att markera sin bedömning av brottet vid straffmätningen, då straffen för mord och dråp är så pass olika.⁸⁴ Straffet för mord är fängelse i tio år eller på livstid⁸⁵ medan straffet för dråp är fängelse från sex till tio år⁸⁶. Straffrättskommittén framhöll i sitt förslag att straffet för mord i regel borde vara fängelse på livstid.⁸⁷ I mars 2007 kom det dock en dom från Högsta Domstolen som ändrade på detta synsätt. I domen diskuteras vilket straff man skall välja när någon döms för mord, fängelse på livstid eller det tidsbestämda fängelsestraffet på tio år? Enligt

⁸² Brotten s. 185

⁸³ Brottsbalken – en kommentar s. 3:17f

⁸⁴ Normalfall eller dödande med förmildrande särdrag – gränsen mellan mord och dråp s. 435

⁸⁵ Brottsbalken – en kommentar s. 3:18

⁸⁶ Brottsbalken – en kommentar s. 3:22

⁸⁷ Brottsbalken – en kommentar s. 3:19

HD ska livstidsstraffet endast användas vid de allvarligaste fallen.⁸⁸ Antalet livstidsstraff har minskat sedan domen kom.⁸⁹

5.2 Dråp

BrB 3:2

”Är brott som i 1 § sägs med hänsyn till de omständigheter som föranlett gärningen eller eljest att anse som mindre grovt, dömes för *dråp* till fängelse, lägst sex och högst tio år.”

Som ovan nämnts tas numera hänsyn till samtliga omständigheter vid brottet när man skall avgöra om någon skall dömas för mord eller dråp. Medan normalgraden är mord är den mindre grova graden i BrB 3:2 dråp.⁹⁰ Mord och dråp är alltså olika grader av samma brott och uppsåt till att ha berövat annan livet krävs för att man ska kunna bli dömd.⁹¹

Träskman har i sin artikel ”Normalfall eller dödande med förmildrande särdrag – gränsen mellan mord och dråp” gjort en uppställning för att visa vad det kan vara för omständigheter som kvalificerar ett dödande så att det ska bedömas som mord och vad det kan vara som förmildrar ett dödande så att det ska bedömas som dråp.

a) Omständigheter som hänför sig till gärningsmannen och hans avsikter och motiv

Som en *kvalificerande* omständighet kan vara att gärningsmannen handlat med direkt uppsåt (istället för någon av de nedre gränserna av uppsåt). Även det faktum att någon handlat med berätt mod kan i åtskilliga fall fortfarande gälla som en kvalificerande omständighet. En ytterligare sådan kan vara att dödandet föranletts av ett speciellt nedrigt eller förkastligt motiv, som t.ex. att dödandet ingår i en plan för genomförande av ett annat brott eller för att dölja ett annat brott. Andra faktorer som kan göra att brottet anses som grovt är då det sker som hämnd (särskilt då det riktas mot en tjänsteman för något han gjort i sitt jobb), för att skrämma andra än offret eller då någon dödar av ren lust att döda.

Som en *förmildrande* omständighet räknas ofta då någon har dödat av medlidande med offret. Om gärningsmannen när han dödat befunnit sig i ett upprivet tillstånd eller i affekttillstånd (t.ex. raseri eller ursinne p.g.a. provokation eller svartsjuka) kan detta också räknas som förmildrande.⁹²

b) Omständigheter som gäller brottsituationen och sättet för dödandet

Som *kvalificerande* räknas att döda någon i en situation som redan av andra skäl utgör en faresituation för de involverade (t.ex. översvämning eller

⁸⁸ NJA 2007 s. 194

⁸⁹ Dödligt våld http://www.bra.se/extra/pod/?action=pod_show&id=5&module_instance=2 s.1

⁹⁰ Brottsbalken – en kommentar s. 3:17

⁹¹ Brottsbalken – en kommentar s. 3:20

⁹² Normalfall eller dödande med förmildrande särdrag – gränsen mellan mord och dråp s.439f

olycka) eller en situation som kännetecknas av allmän nöd (t.ex. fientlig invasion eller en epidemi). Detsamma gäller då dödandet förorsakar allvarlig allmän fara (t.ex. dödande med sprängämnen på en plats där många människor befinner sig). Andra faktorer som påverkar att ett dödande rubriceras som mord kan vara att dödandet skett på ett rått eller grymt sätt eller att gärningsmannen visat prov på förslagenhet. Att gärningsmannen använt vapen räknas inte i sig som en försvårande omständighet då detta kan anses vara normalt vid dödande. Typen av vapen eller sättet på vilket det har använts kan dock påverka bedömningen. En ytterligare orsak som kan kvalificera brottet är om flera personer deltagit i dödandet. Som en *förmildrande* omständighet räknas om dödandet skett i en situation som gärningsmannen upplevt som en nödsituation utan att det faktiskt har varit det.⁹³

c) Omständigheter som hänför sig till offret (inbegripet relationen mellan gärningsman och offer)

Ett dödande som riktar sig mot en nära anhörig kan räknas som en *kvalificerande* omständighet, men behöver inte alltid göra det. Om dödandet riktats mot en helt försvarslös person som t.ex. ett barn bör det dock göra att brottet anses grovt. En ytterligare omständighet som kan göra att brottet kvalificeras är om dödandet riktats mot en för gärningsmannen helt okänd person.

Som en *förmildrande* omständighet kan räknas de fall då en person tagit livet av sin ”plågoande”, t.ex. då en kvinna som under lång tid blivit misshandlad av sin make till slut dödar honom.⁹⁴

Straffet för dråp är fängelse mellan sex och tio år.⁹⁵

5.3 Barnadråp

BrB 3:3

”Dödar kvinna sitt barn vid födseln eller eljest å tid då hon på grund av nedkomsten befinner sig i upprivet sinnestillstånd eller i svårt trångmål, dömes för *barnadråp* till fängelse i högst sex år.”

Stadgandet om barnadråp innebär att det finns en möjlighet för en lindrigare bestraffning av vissa fall som annars skulle ha bedömts enligt BrB 3:2 (dråp). Stadgandet gäller då nyblivna mödrar dödar sina barn. Denna gärning kan nämligen ibland i viss utsträckning ha normala fysiska och psykiska orsaker.

Bestämmelsen gäller dödande både vid födseln och tiden därefter medan mamman p.g.a. nedkomsten befinner sig i upprivet tillstånd eller svårt trångmål. Med ”vid födseln” menas tiden från födsloarbetets början till dess att barnet framfötts. Med ”tiden därefter” menas tid under vilken kvinnan

⁹³ Normalfall eller dödande med förmildrande särdrag – gränsen mellan mord och dråp s. 440f

⁹⁴ Normalfall eller dödande med förmildrande särdrag – gränsen mellan mord och dråp s. 441f

⁹⁵ Brottsbalken – en kommentar s. 3:22

såsom följd av förlossningen kan befinna sig i uppriven sinnesförvirring, inte sällan någon månad efter förlossningen. Lagrummet är även tillämpligt då ifrågasvarande sjukliga tillstånd uppstått relativt lång tid efter förlossningen men då klart orsakssamband till förlossningen eller amningen föreligger.

Situationer när kvinnan kan anses ha befunnit sig i svårt trångmål kan vara såväl av ekonomisk som icke ekonomisk natur. Direkt samband skall dock föreligga mellan nedkomsten och trångmålet.

Att trångmål förelegat kan bestämmas inte enbart objektivt utan även situationer då kvinnan trots sig befinna sig i trångmål utan att faktiskt göra det är tillämpliga.

Straffet för barnamord är fängelse mellan fjorton dagar och sex år.

Bestämmelsen i BrB 3 § gäller endast för mamman. En pappa som dödar sitt barn döms enl. 1 § eller 2 §. Inte heller kan någon som medverkat till mammans brott dömas enl. 3 §.⁹⁶

5.4 Misshandel

BrB 3:5

”Den som tillfogar en annan person kroppsskada, sjukdom eller smärta eller försätter honom eller henne i vanmakt eller något annat sådant tillstånd, döms för *misshandel* till fängelse i högst två år eller, om brottet är ringa, till böter eller fängelse i högst sex månader.”

BrB 3:6

”Är brott som i 5 § sägs att anse som grovt, skall för *grov misshandel* dömas till fängelse, lägst ett och högst tio år. Vid bedömande huruvida brottet är grovt skall särskilt beaktas, om gärningen var livsfarlig eller om gärningsmannen tillfogat svår kroppsskada eller allvarlig sjukdom eller eljest visat särskilt hänsynslöshet eller råhet.”

Enligt äldre lag betecknades misshandel med dödlig utgång som dråp. Det räckte för att gärningsmannen skulle bli dömd att han hade uppsåt för själva misshandeln. Uppsåtet behövde alltså inte täcka den dödliga utgången.⁹⁷

Straffet bestämdes efter vad misshandeln hade för effekt, oavsett om gärningsmannen hade haft uppsåt till denna effekt eller inte.⁹⁸

Idag stadgas misshandelsbrotten i BrB 3:5 och 3:6. Hänsyn till samtliga omständigheter tas när man skall bedöma om en misshandel skall anses vara grov eller ej. Det skall enligt andra stycket i BrB 3:6 särskilt beaktas om gärningen varit livsfarlig eller om gärningsmannen tillfogat svår kroppsskada eller allvarlig sjukdom eller eljest visat särskild hänsynslöshet eller råhet. Oftast räcker det att den misshandlade fått en svår kroppsskada för att misshandeln skall bedömas som grov enligt 6 §. De omständigheter

⁹⁶ Brottsbalken – en kommentar s. 3:23-3:25

⁹⁷ Brottsbalken – en kommentar s. 3:27

⁹⁸ Brottsbalken – en kommentar s. 3:7

som objektivt sett gör att brottet bör bedömas som grovt måste omfattas av gärningsmannens uppsåt.⁹⁹

Misshandel är ett uppsåtligt brott. Om någon genom oaktsamhet vållar större skada än vad som omfattas av hans uppsåt får detta inte föranleda att brottet blir ett annat eller att det hänförs till en högre svårighetsgrad (vid straffmätningen kan dock hänsyn tas till detta).

Ett fall där någon uppsåtligen misshandlar någon annan och av oaktsamhet därigenom vållar dennes död dömes idag för misshandel (alt. grov misshandel) samt vållande till annans död. Detta ger ett betydligt lindrigare straff än om de båda brotten skulle ”slås ihop” och bedömas som dråp.¹⁰⁰

BrB 3:5 och 3:6 tillämpas alltså även i de fall då en misshandel fått dödlig utgång, under förutsättning att gärningsmannen inte haft något uppsåt att döda den misshandlade.¹⁰¹

⁹⁹ Brottsbalken – en kommentar s. 3:27f

¹⁰⁰ Brottsbalken – en kommentar s. 3:7

¹⁰¹ Brottsbalken – en kommentar s. 3:27

6 Mord eller dråp?

Att det finns två straffstadganden för samma sorts gärning (dödande med uppsåt) kan tyckas märkligt. Jag vill i detta kapitel med hjälp av några rättsfall från HD visa på skillnaden mellan mord och dråp samt klargöra vad det är som får domstolen att välja den ena rubriceringen framför den andra. De rättsfall som det redogörs för är de fall som behandlats i HD där domen har blivit mord eller dråp, och där frågan om brottsrubricering särskilt har diskuterats.

6.1 NJA 1985 s. 510

Fallet handlar om mannen X som på grund av svartsjuka till sin före detta bästa vän Y som har "tagit över" X fru Z, åker hem till Y och utifrån genom badrumsfönstret skjuter ihjäl Y som befinner sig därinne.

Såväl tingsrätten som hovrätten och HD kom fram till att X skulle dömas för mord. I sina domskäl skriver HD:

"Den som berövar annan livet skall enligt BrB 3 kap 1 § dömas för mord. Om brottet med hänsyn till de omständigheter som föranlett gärningen eller eljest är att anse som mindre grovt skall enligt 3 kap 2 § samma balk dömas för dråp." De anger vidare att som en förmildrande omständighet kan framhållas att gärningsmannen ända sedan han frisläpptes ur häktet i april och fram till dagen för brottet i september har plågats av en mer eller mindre stark psykisk press till följd av osäkerheten för framtiden i anledning av den splittring av familjen som förorsakats av relationen mellan hans hustru och offret. Förmildrande är även enligt HD att gärningsmannen begått brottet under inflytande av själslig abnormitet, som dock inte är av så djupgående natur att den måste anses jämställd med sinnessjukdom. Å andra sidan har gärningsmannen vid brottets förövande genom sitt hänsynslösa skjutande mot offret som var instängd i ett trångt utrymme helt utan möjlighet att försvara sig visat en grymhet som varit ägnad att inge offret svår dödsångest. På grund av detta och omständigheterna i övrigt finner HD att brottet inte är att anse som mindre grovt. Gärningsmannen döms därmed för mord.

6.2 NJA 1987 s. 33

Fallet handlar om X som sedan slagsmål uppstått mellan honom och hans kompis Y, sprungit efter Y och tilldelat honom 23 knivhugg vilket orsakat Y:s död. Såväl X som Y var påverkade av alkohol och narkotika.

HD anger att frågan huruvida brottet är att bedöma som mord eller dråp skall avgöras med hänsyn till samtliga omständigheter vid gärningen, däribland vad som föranlett den. HD anför vidare att det av utredningen framgår att X och Y var påverkade av narkotika och sprit som de åtminstone delvis intagit gemensamt, att de började gråla samt att X till följd av alkohol- och narkotikaberausning eller av annan, okänd anledning greps av

besinningslöst raseri och i detta sinnestillstånd dödade Y. Inget motsäger att dödsmisshandeln utspelades under mycket kort tid, och det kan trots det stora antalet knivstick inte sägas att den kännetecknas av grymhet. På grund av detta skall gärningen bedömas som dråp.

6.3 NJA 1989 s. 97

Fallet handlar om X och Y, före detta makar som tvistar om vårdnaden om den gemensamma dottern. En dag bestämmer sig X för att uppsöka sin före detta hustru Y. De börjar gräla, och X tar då fram en kniv som han börjar sticka med i Y:s nacke och hals. Ett knivhugg medför att halspulsådern skärs av, vilket i sin tur leder till Y:s död.

Ang. brottsrubriceringen resonerar HD enligt följande:

Händelseförloppet var inte helt kortvarigt. Y befann sig i en mycket skyddslös situation och utsattes genom X:s hänsynslösa handlande för dödsångest och andra svåra lidanden. Dessa omständigheter i samband med Y:s ställning som närstående talar för att brottet skall bedömas som mord. För att brottet däremot skall bedömas som dråp talar främst att X får antas ha handlat i hastigt mod samt att hans psykiska särdrag sannolikt inte har saknat betydelse för händelseförloppet. Dessa omständigheter är dock inte tillräckliga för att brottet skall anses som mindre grovt, och HD dömer således X för mord.

6.4 NJA 1994 s. 310

Efter att bråk har uppstått mellan X och hans sambo Y med anledning av otrohet från Y:s sida, har X tagit strypgrepp runt Y:s hals och klämt till hårt. Detta strypgrepp medförde Y:s död.

HD anför i sina domskäl att Y får anses ha befunnit sig i en utsatt och skyddslös situation. Detta liksom förhållandet att X och Y var närstående talar för att brottet skall bedömas som mord. Övriga omständigheter föranleder ej att brottet skall anses som mindre grovt. HD dömde således X för mord.

6.5 NJA 2002 s. 116

Fallet handlar om X som med två knivstick förorsakar sin hustrus död. Makarna var när Y avled fortfarande gifta, men en dom på äktenskapsskillnad mellan dem skulle vinna laga kraft ett par veckor senare. X var vid gärningstillfället utmattad och ur balans, och befann sig i ett psykiskt undantagstillstånd. Överfallet skedde dock helt oprovocerat. I detta fallet finns omständigheter som talar både för och emot att brottet skall anses som mindre grovt. Omständigheter som talar för att brottet skall anses som mindre grovt är att X levde under stark press på grund av problem i äktenskapet med Y, att han vid gärningstillfället var utmattad och ur balans samt att knivhuggen skedde hastigt och utan planering. Omständigheter som talar emot att brottet skall anses som mindre grovt är att X handlade utan provokation, att Y var helt skyddslös samt att hon var

närstående till honom. HD:s samlade bedömning ledde till att de omständigheter som talade i mildrande riktning inte hade den styrkan att de borde föranleda att brottet skulle bedömas som mindre grovt. HD dömde därmed X för mord.

6.6 NJA 1995 s 464

Fallet handlar om X, medlem i en skinheadgrupp som tycker illa om homosexuella, och som efter en provocerande kommentar med sexuell anspelning från mannen Y, blir rasande och dödar honom med sextiofyra knivhugg. Såväl X som Y var vid händelsen starkt berusade. Såväl TR som HovR och HD dömde X för dråp. HD skriver i sina domskäl: ”Fastän det således inte längre är utslagsgivande för brottsrubriceringen om ett uppsåtligt dödande sker i hastigt mod eller ej måste detta förhållande tillmätas betydelse vid den helhetsbedömning som numera skall göras. Detta belyses av HD:s praxis från tiden efter BrB:s ikraftträdande, enligt vilken domstolen lagt vikt vid om gärningen utförts under inflytande av en plötslig, starkt affekt och dessutom beaktat om affektillståndet har kunnat förklaras av någon form av provokation eller liknande omständighet.” HD anför vidare att den omständigheten att dödandet skett i hastigt mod dock inte är tillräcklig för att gärningen vid en helhetsbedömning skall anses vara mindre grov och därför rubriceras som dråp. X ansågs av HD ha blivit utsatt för en förhållandevis allvarlig provokation. Denna försatte honom i ett tillstånd av okontrollerat ursinne och den därpå följande dödsmisshandeln förövades medan X alltjämt var i stark affekt framkallad av Y:s beteende. Händelseförloppet varade under en kort tid. Dessa omständigheter medförde att HD dömde X för dråp.

6.7 Några kommentarer

HD anger i sina domskäl ofta såväl skäl för som emot att ett brott skall anses som mindre grovt. Exempel på omständigheter som fanns med i de fall jag har gått igenom och som ansågs tala för att ett brott skulle bedömas som mindre grovt och att gärningsmannen därmed skulle dömas för dråp är att dödsmisshandeln varat under en kort tid, att den inte kännetecknats av grymhet, att gärningsmannen handlat i hastigt mod, att han begått brottet under stark psykisk press samt att han utsatts för en allvarlig provokation. Exempel på omständigheter som ansågs tala emot att brottet skulle anses som mindre grovt och som medförde att gärningsmannen dömdes för mord är att händelseförloppet inte varit helt kortvarigt, att gärningsmannen visat hänsynslöshet och grymhet, att offret befann sig i en mycket utsatt och skyddslös situation, att offret utsatts för dödsångest och andra svåra lidanden samt att offret varit närstående till gärningsmannen.

7 Fängelse – livstid eller tidsbegränsat straff?

När det gäller mord har domstolen två straff att välja mellan – fängelse i tio år och fängelse på livstid. Skillnaden mellan dessa straff är stor och det har en väldig betydelse för den enskilde som blir dömd vilket av straffen som domstolen väljer. Ur rättssäkerhetssynpunkt är det därför av stor vikt att domstolens bedömning motiveras och kan förstås av den enskilde. Detta kapitel visar hur HD har resonerat i tre olika fall, samt hur synsättet över huruvida det ena eller andra straffet skall tjäna som regel före det andra har ändrats över tiden. De rättsfall som det redogörs för är de fall som behandlats i HD där domen har blivit mord och där frågan om straffet skall bli fängelse i tio år eller fängelse på livstid särskilt har diskuterats.

7.1 NJA 1985 s. 510

Angående handlingen i fallet, se ovanstående kapitel.

I sina domskäl skriver HD följande ang. straffmätningen:

”Straffet för mord är fängelse i 10 år eller på livstid. Under förarbetena till BrB uttalade straffrättskommittén att straffet för mord enligt deras mening i regel borde vara fängelse på livstid. Det är emellertid att märka att kommittén i sitt förslag i 1 § angav att den som berövade annan livet skulle dömas för dråp och i denna paragraf tog med fängelse på livstid i straffskalan. Beteckningen mord var enligt 2 § i förslaget förbehållen dråp som var att anse som grovt, och påföljden var fängelse på livstid eller i tio år. Den omkastning av systematiken som innebär att mord blivit den normala rubriceringen när någon berövar annan livet, medan beteckningen dråp förbehållits de mindre grova brotten, bör medge domstolarna större frihet vid valet av påföljden för mord än vad kommitténs uttalande ger vid handen.” HD menar att trots den grymhet som förföljelsen av offret inneburet, så talar det långvariga psykiska stresstillstånd som gärningsmannen utsatts för samt det förhållandet att brottet begåtts under inflytande av psykisk abnormitet för ett tidsbestämt straff. HD bestämde därmed påföljden till fängelse 10 år (noteras bör att gärningsmannen förutom mord även dömdes för grovt valutabrott samt olaga vapeninnehav). I detta fall slås det alltså fast att det inte är regel att straffet för mord skall bestämmas till fängelse på livstid utan att domstolarna kan göra en mer fri bedömning vid valet av påföljd.

7.2 NJA 1999 s. 531

Fallet handlar om mannen X som med avsikt att stjäla tränger in i villafastigheten där mannen Y med sambo bor och, sedan han överraskats av

Y och förföljts av denne genom och ut ur huset, genom upprepade knivhugg dödar Y. X var vid tillfället mycket påverkad av alkohol.

I sina domskäl skriver HD:

”Enligt 3 kap 1 § är påföljden för mord fängelse i 10 år eller på livstid. Av bestämmelsen framgår inte vad som skall vara den normala påföljden för detta brott, utan valet mellan tidsbestämt straff och livstidsstraff måste grundas på en samlad bedömning av omständigheterna i varje enskilt fall.” Att mordet begicks på natten i samband med ett inbrott i en bostad utgör en försvårande omständighet för X. Dessutom var brottet (mordet) helt provocerat. X gör gällande att han handlat i panik och att detta bör påverka synen på hans handlande. Detta resonemang slår HD hål på när de konstaterar att det inte varit fråga om en plötsligt uppkommande paniksituation i vilken X haft svårt att besinna sig och sett användandet av kniven mot Y som den enda möjligheten att själv undkomma. Tvärtom var det X som, istället för att springande ta sig från platsen, valde att ge sig in i närkamp med Y i syfte att komma åt sin moped och bege sig bort med den. HD konstaterar att av betydelse är slutligen det sätt på vilket Y dödats. Även om angreppet med kniv kan antas ha varit tämligen kortvarigt har angreppet utförts med stor brutalitet och innefattat ett stort antal hugg eller stick riktade mot flera olika delar av kroppen. Dessa omständigheter leder till att påföljden bestäms till fängelse på livstid. (X dömdes förutom för mord även för misshandel och grov stöld).

7.3 NJA 2007 s. 194

Fallet handlar om mannen X som genom ett kraftigt knivhugg i ryggen på sin sambo Y berövar henne livet. Händelsen föranleddes av att X misstänkte att Y hade varit otrogen. X:s förtvivlan över den rådande situationen i äktenskapet kulminerade med en total kontrollförlust och att han redan vid tidpunkten för brottet torde ha befunnit sig i en psykisk kris.

I sina domskäl skriver HD:

”Såvitt kan utläsas av tillgänglig statistik har antalet morddomar varit relativt konstant under den senaste femtonårsperioden. En skillnad, om man jämför morddomar under åren i början av 1990-talet med sådana domar under åren 2002-2004, är att antalet livstidsstraff från att ha varit lägre än antalet tidsbestämda straff numera har blivit högre. (...) Det kan vidare anmärkas att det inte bara har varit en utveckling mot en större andel morddomar med livstidsstraff utan också en skärpning av den påföljd som i realiteten följer av ett sådant straff. Regelmässigt har livstidsstraff genom beslut om nåd omvandlats så att straffet tidsbestäms. Från mitten av 1960-talet, då BrB trädde i kraft, fram till och med år 1993 tidsbestämdes livstidsstraff (som i det klart dominerande antalet fall måste ha avsett mord) genom nåd till 12-16 års fängelse. Från och med år 1994 har regeringen, men något undantag, istället bestämt fängelsestraff på 18-25 år. Det betyder att den förutsägbara konsekvensen av att ett livstidsstraff utdöms idag generellt sett är en annan än vad den var under den tidigare perioden. (...) Med hänsyn till det anförda och till att mord avser fall av uppsåtligt dödande som inte rubriceras som dråp därför att de inte är mindre grova brott bör vid straffmätningen för mord livstidsstraffet förbehållas de allvarligaste fallen.”

HD konstaterar därefter att enbart den omständigheten att mordet i fallet begåtts med kniv mot en skyddslös närstående i hennes hem motiverar inte att straffet skall bli fängelse på livstid. Inte heller en samlad bedömning av alla omständigheterna i målet ger anledning till att döma till livstidsstraff. HD fastställer därmed påföljden till fängelse i 10 år.

7.4 Några kommentarer

Straffet för mord är fängelse i tio år eller på livstid. Bedömningen över huruvida det ena eller andra straffet skall tjäna som regel före det andra har ändrats över tiden. Rättsfallen ovan tydliggör denna förändring.

I rättsfall NJA 1985 s. 510 konstaterar HD att då straffrättskommitténs förslag huruvida mord eller dråp skulle vara huvudformen av uppsåtligt dödande har kastats om så ska heller inte deras uttalande om vilket straff som skall vara huvudregel behöva följas strikt. HD skriver vidare att det långvariga psykiska stresstillstånd som gärningsmannen utsatts för samt det förhållandet att brottet begåtts under psykisk abnormitet talar för ett tidsbestämt straff. I detta fall slås det alltså fast att normalpåföljden för mord inte skall bestämmas till fängelse på livstid utan att domstolarna kan göra en friare bedömning.

I NJA 1999 s. 531 begicks brottet på natten i samband med ett inbrott i offrets hus, dödandet skedde helt oprovocerat, det var inte fråga om en plötsligt uppkommande paniksituation och sättet på vilket offret dödades utfördes med stor brutalitet. Dessa omständigheter ledde till att gärningsmannen dömdes till fängelse på livstid. HD konstaterar att eftersom det ur BrB 3:1 ej framgår vad som skall vara den normala påföljden för mord, måste valet mellan tidsbestämt straff och livstidsstraff grundas på en samlad bedömning av omständigheterna i varje enskilt fall.

I NJA 2007 s. 194 slår HD fast att livstidsstraffet skall förbehållas de allvarligaste fallen av mord. Även om jag anser att ett så grovt brott skall ha längsta tänkbara straff håller jag med HD när de skriver att ”Med hänsyn till det anförda och till att mord avser fall av uppsåtligt dödande som inte rubriceras som dråp därför att de inte är mindre grova brott bör vid straffmätningen för mord livstidsstraffet förbehållas de allvarligaste fallen”. Redan vid brottsrubriceringen har man ju tagit ställning till om brottet hör till de grövsta eller inte, och genom att döma för mord visar HD att brottet inte är ett mindre grovt brott. Jag förstår även HD:s förklaring om att innebörden av ett livstidsstraff i praktiken har ändrats. Om ett livstidsstraff genom nåd idag omvandlas till ett tidsbestämt straff på 18-25 år istället för som förr till ett tidsbestämt straff på 12-16 år är det en väldig skillnad som det bör tas hänsyn till.

8 Reflexioner inför framtiden

I SOU 1990:92 *Våld och brottsoffer* kan man läsa följande:

”Våldsbrottligheten är ofta en del av ett större socialt problem. För de flesta våldswerkare ingår våldet i en bredare problembild. I den mån någon begår upprepade våldsbrott är det nästan alltid fråga om en socialt utslagen person. Kampen mot våldet måste därför utgöra ett led i kampen mot social utslagning.”¹⁰² ”Betraktar vi de individer som är inblandade i det allra grövsta våldet i vårt land slås vi mer av deras mänskliga elände än av något annat. Det typiska svenska mordoffret är inte någon genomsnittlig medborgare. När sådana förekommer i statistiken utgör de klara undantag. Istället finner vi en kraftig överrepresentation av socialt utslagna människor med missbruksproblem och tidigare kriminell belastning. Offren är påtagligt lika gärningsmännen och ofta har de en lång, tragisk och gemensam historia. Orsaksbilden visar på social utslagning, psykisk sjukdom, kriminalitet och gravt missbruk. I brottsituationen finns kraftig fylla, psykisk förvirring, snedvändningar, patologisk svartsjuka osv.”¹⁰³

I denna SOU samt även tidigare i min uppsats görs det klart att det oftast inte är ”vem som helst” som begår, eller faller offer för, allvarliga våldshandlingar, utan det är människor med problem av olika slag. För att minska våldet måste vi därför jobba mycket med brottsförebyggande åtgärder, särskilt för den typen av människor som annars ligger i riskzonen för att bli socialt utslagna eftersom det oftast är just dessa människor som utvecklar ett kriminellt beteende. De grupper av människor jag tänker på är barn och ungdomar med olika problem, de invandrare som hamnar utanför samhället därför att de inte kan det svenska språket eller inte får något arbete, missbrukare och psykiskt sjuka.

Jag är övertygad om att föräldrar och hemmiljö har väldigt stor betydelse för om barn och ungdomar utvecklar ett kriminellt beteende eller ej. Det är därför viktigt att personal på förskolor och skolor är utbildade i den här typen av frågor, så att de märker om något inte står rätt till hos en elev eller i den miljön han eller hon vistas – och vad som är än viktigare – att de vet vad de kan och ska göra åt det. Det är även viktigt att hjälpen är omvänd – och att föräldrar med bråkiga och ”svåra” barn med olika problem kan få stöd och hjälp.

Att alla barn och ungdomar som går i skolan ska kunna få den hjälp de behöver för att kunna ta studenten med godkänt i alla ämnen är även det en oerhört viktig fråga. Jag anser att människor med utbildning och arbete är några av de bästa brottsförebyggande åtgärderna ett samhälle kan ha. Detta minskar riskerna för människor som blivit socialt utslagna p.g.a. arbetslöshet.

Jag anser även att det är viktigt att jobba med frågor som rör integration. Det är väldigt viktigt att erbjuda invandrare hjälp att lära sig svenska, en utbildning och ett arbete så fort som möjligt efter att de har anlänt till Sverige, så att de snabbt kan känna att de är en del av det svenska samhället.

¹⁰² SOU 1990:92 *Våld och brottsoffer* s. 67

¹⁰³ SOU 1990:92 *Våld och brottsoffer* s. 48

Allt för att undvika att människor hamnar utanför samhället och börjar leva efter sina egna lagar.

En tredje grupp människor som ligger i riskzonen för att bli socialt utslagna är missbrukare och psykiskt sjuka. Tidigare i uppsatsen har det visats att det är väldigt vanligt att gärningsmannen antingen är påverkad av alkohol eller narkotika eller är psykiskt sjuk vid gärningstillfället. Vi måste därför se till att det finns god och adekvat vård för dessa människor och att vi inte ”släpper taget” om någon förrän det kan garanteras att den personen är tillräckligt frisk.

Som nämndes i kapitel 3.1.1 är det en liten grupp människor i vårt land som står för en mycket stor del av brottsligheten. Därför är även kriminalvården central i det brottsförebyggande arbetet så att de människor som hamnat fel och börjat ägna sig åt kriminella handlingar kan få hjälp att börja leva ett normalt liv ”på rätt sida lagen” och på så sätt minska risken för att de fortsätter i sin kriminella livsstil.

Förutom att jobba mycket med brottsförebyggande arbete för att hjälpa de människor som av en eller annan anledning ligger i riskzonen för att bli socialt utslagna och börja begå kriminella handlingar måste samhället även erbjuda sin hjälp till de personer som drabbas av det kriminella våld som faktiskt begås. Även dessa är som ovan nämnts ofta socialt utslagna personer, som kan behöva hjälp av olika slag. Även om många våldsbrott sker på platser dit allmänheten inte har tillträde, t.ex. hemma hos offret eller gärningsmannen, är det viktigt att man håller ögon och öron öppna och att man faktiskt vågar agera om man får kännedom om att något inte står rätt till. Många av de kvinnor som dödas av någon de har eller har haft en tidigare relation till har anmält att de blivit hotade, misshandlade eller känner sig rädda. Dessa kvinnor måste tas på allvar och få hjälp fort, så att tragiska slut undviks i så stor mån det bara är möjligt.

Vi måste även kämpa för en minskad våldstolerans i samhället i stort, och inte acceptera när människor uttrycker sig genom våld. Då tror jag att vi har mycket vunnit.

9 Slutsats

Hur många anmälningar med dödligt våld som kommer in varje år i Sverige och hur många av dem som klaras upp är svårt att svara på då kriminalstatistiken är bristfällig. Det går dock att utläsa att antalet anmälningar de senaste åren har legat runt tvåhundra. Uppklaringsprocenten är relativt hög och har de senaste åren legat runt 70 %.

Den mest intressanta frågan att besvara är vad det är för sorts människor som begår brott med dödligt våld samt vad som utlöser det. När någon begår upprepade våldsbrott är det ofta fråga om en socialt utslagen person med t.ex. missbruksproblem och/eller psykisk sjukdom. Ofta har gärningsmannen även haft en problematisk barndom. Frekvensen av omfattande sociala problem är påtaglig även bland de människor som faller offer för våldsbrott. Vanligtvis är våldet inomgruppsrelaterat och gärningsman och offer bekanta med varandra. Den sortens fall som massmedia gärna slår upp stort och försöker spegla en ökning av – psykiskt sjuka människors våld mot obekanta offer – är väldigt ovanligt.

Förutom människor som tillhör samhällets bottenkikt är unga män i nöjeslivet eller kvinnor som dödas av någon hon har eller har haft en nära relation till vanliga offer. Även om antalet kvinnliga offer per år har minskat sedan 1980 är det dödliga våldet mot kvinnor i nära relationer fortfarande ett stort problem då dessa fall utgör nästan 20 % av det totala dödliga våldet, och hälften av fallen med kvinnliga offer.

Påpekas bör även att det dödliga våldet begås nästan uteslutande av män och drabbar även i stor utsträckning män.

De flesta brott med dödligt våld begås av expressiva skäl, dvs. gärningsmannens övergripande mål är att döda eller skada offret. Ofta är det starka känslor mellan de inblandade som ligger till grund för brottet.

Vanliga motiv är svartsjuka- och separationsproblematik eller ett bråk som spårar ur. Inte sällan har alkohol- eller narkotikapåverkan hos de inblandade stor betydelse.

De brottsrubriceringar som kan komma ifråga vid uppsåtligt dödande är mord och dråp. Då dråp är den mindre grova graden krävs det förmildrande omständigheter för att denna rubricering skall komma ifråga.

Straffet för mord är fängelse i tio år eller fängelse på livstid. Enligt ett fall från HD år 2007 skall livstidsstraffet endast användas vid de allvarligaste fallen.

Jag anser att det är viktigt att användande av våld aldrig accepteras i någon form. Personer som är våldsbenägna måste tidigt, redan som unga, få hjälp med att komma tillrätta med sitt problem. Att jobba brottsförebyggande, särskilt med de människor som ligger i riskzonen för att begå kriminella handlingar och utöva våld, kan vara en lösning på vår önskan att minska våldet i samhället.

Källförteckning

Offentligt tryck

- SOU 1990:92
Våld och brottsoffer

Litteratur

- Bogren, Monika och Volckerts, Joachim
Våldets psykologi
Bokförlaget Prisma
Tryckt hos Fälth & Hässler, Smedjebacken 2002
- Ekbohm Thomas, Engström Gunnar och Göransson Birgitta
Människan, brottet, följderna – Kriminalitet och kriminalvård i Sverige
Bokförlaget Natur och Kultur, Stockholm
Tryckning ScandBook AB, Falun 2006
Femte utgåvan, första tryckningen
- Holmqvist Lena, Leijonhufvud Madeleine, Träskman Per Ole och Wennberg Suzanne
Brottsbalken – En kommentar, Del I, Studentutgåva 5
Brotten mot person och förmögenhetsbrotten m.m.
Norstedts Juridik AB
Tryck: Elanders Gotab, Stockholm 2007
- Jareborg, Nils
Brotten
1:a häftet, Andra upplagan, 1984
- Kordon, Suzanne och Wetterqvist, Anna
Gärningsmannen är en kvinna – En bok om kvinnlig brottslighet
Bokförlaget DN
Tryckt hos ScandBook i Falun, 2006
- Rying, Mikael
Dödligt våld i Sverige 1990-1996 – En deskriptiv studie
Maj 2000

- Träskman, Per Ole
Normalfall eller dödande med förmildrande särdrag – gränsen mellan mord och dråp
Juridisk tidskrift vid Stockholms universitet 1995/96
1:a häftet, Årgång 7

Internetkällor

- Rying, Mikael
Dödligt våld i kriminalstatistiken
Publikationsår: 2003
http://www.bra.se/extra/measurepoint/?module_instance=4&name=03061810981.pdf&url=/dynamaster/file_archive/050119/36f538e30fe8246c5215eb566559ca0/03061810981.pdf
2007-09-13 kl. 14.18
- BRÅ-rapport 2007:6
Utvecklingen av dödligt våld mot kvinnor i nära relationer
http://www.bra.se/extra/faq/?module_instance=2&action=question_show&id=398&category_id=0
Ladda ner som PDF
2007-09-13 kl. 15:08
- *Dödligt våld*
http://www.bra.se/extra/pod/?action=pod_show&id=5&module_instance=2
2007-09-13 kl. 09:47
- Apropå 3/2001
Minskat dödligt våld bland unga
http://www.bra.se/extra/pod/?module_instance=12&action=pod_show&id=302&apropa=true
2007-09-13 kl. 09:38
- *Anmälda brott i Sverige 1975-2006*
Genom att söka på <http://statistik.bra.se/solwebb/action/index>
Gör din egen tabell – sök utifrån brottstyp års och periodvis
2007-11-06
- *Uppklarade brott i Sverige 1950-2006*
Fått genom mail av statistik@bra.se
2007-11-07

- BRÅ-rapport 2001:15
Andersson, Tommy
Kriminell utveckling – tidiga riskfaktorer och förebyggande insatser
[http://www.bra.se/extra/faq/?module_instance=2&action_question_s
how.144.0.=1](http://www.bra.se/extra/faq/?module_instance=2&action_question_s
how.144.0.=1)
Publicationsår: 2001
2008-01-05 kl. 20:49
- Petersson, Leif och Rying, Mikael
Dödligt våld
Kapitel om dödligt våld ur Brottutvecklingen i Sverige 2001-2003
[http://www.bra.se/extra/measurepoint/?module_instance=4&name=
Dödligt%20våld&url=/dynamaster/file_archive/041221/9ca522f9aac
65c6319be397709e6359d/dodligt%255fvald.pdf](http://www.bra.se/extra/measurepoint/?module_instance=4&name=
Dödligt%20våld&url=/dynamaster/file_archive/041221/9ca522f9aac
65c6319be397709e6359d/dodligt%255fvald.pdf)
2007-09-13 kl.10:07

Rättsfallsförteckning

Använt för kapitel 4, ”Några kriminologiska aspekter från praxis”.

NJA 1985 s. 510
NJÄ 1985 s. 757
NJÄ 1987 s. 33
NJÄ 1989 s. 97
NJÄ 1992 s. 474
NJÄ 1994 s. 310
NJÄ 1995 s. 48
NJÄ 1995 s. 464
NJÄ 1996 s. 27
NJÄ 1996 s. 509
NJÄ 1998 s. 162
NJÄ 1999 s. 531
NJÄ 2002 s. 116
NJÄ 2004 s. 702
NJÄ 2005 s. 237
NJÄ 2007 s. 194

Använt för kapitel 6, ”Mord eller dråp enligt praxis”.

NJA 1985 s. 510
NJÄ 1987 s. 33
NJÄ 1989 s. 97
NJÄ 1994 s. 310
NJÄ 1995 s. 464
NJÄ 2002 s. 116

Använt för kapitel 2, ”Fängelse - livstid eller tidsbegränsat straff enligt praxis”.

NJA 1985 s. 510
NJÄ 1999 s. 531
NJÄ 2007 s. 194